

XI Дио

**ПОНОВО У ИСТОЧНОЈ
БОСНИ**

1. БОРБЕ У РЕЈОНУ БИЈЕЉНА—БРЧКО—ЗВОРНИК

Иочетком децембра Нијемци су били присиљени да главне снаге групе армија „Е“ повлаче преко Вишеграда и Сарајева долином Босне према сјеверу, а помоћне лијевом обалом Дрине ради потхрањивања сремског фронта. Долином Дрине повлачиле су се 1. ваздухопловно-пјешадијска, 117. и 7. СС „Принц Еуген“ дивизија и борбена група „Скендербег“. Оне су Дрину прешле преко понтонског моста у Љубовији, одакле су продирале према сјеверу. Уз пут су организовале мостобран на десној обали Дрине, у рејону Зворника, и упоришта у рејону Бијељине и Брчког.

У то вријеме је 3. ударни корпус НОВ, састава 27. и 38. дивизија и неколико партизанских одреда, развучен на широком фронту од ријеке Босне до Дрине, водио тешке борбе јужно од комуникације Зворник—Тузла—Добој са недићевско-четничком групацијом, која се после повлачења из Србије кретала под заштитом Нијемаца преко Дрине. Двадесет осма славонска дивизија је дејствовала на комуникацији Зворник—Бијељина. На сремском фронту, ојачан снагама које су се повлачиле долином Дрине, непријатељ је 12. децембра отпочео са противнападима на лијевом крилу снага НОВЈ, које су већ биле угрозиле комуникацију Винковци—Брчко.

У таквој ситуацији је Врховни штаб НОВ наредио штабу Јужне оперативне групе да хитно интервенише и спријечи даље пребацивање непријатељевих снага са дринског правца на сремски фронт. Штаб Јужне оперативне групе је одлучио да јединице из ширег рејона

око Ужица што прије пребаци на просторију средњег и доњег тока Дриине, форсира Дрину, пресијече комуникацију Бијељина—Зворник, разбије непријатељеву дринску групацију и присилили је да се обилазним путем преко Соколца и Сарајева, повлачи долином ријеке Босне.¹

Седамнаеста дивизија је добила задатак да изврши покрет преко Ваљева и да се прикупи на просторији Лозница—Лешница—Бадовинци. Седмог децембра штаб 6. пролетерске бригаде је издао заповијест за марш из рејона Варда—Дуб—Јелова гора, преко Ваљева и Осечине, у рејон Лешница—Лозница, с тим да се јединице крећу у једној колони и да се 10. децембра прикупе у рејону ЛТешнице.

У току марша падала је јака киша са сусњежицом и дувао је сјеверни вјетар. Мањи број бораца није могао да издржи напорни тродневни марш, душеине 140 км, па их је требало пребацивати запрежним колима. Уз то није било услова за припремање топлог obroка, што већи број нових бораца није био навикао.

У Лешници су се чланови штаба бригаде састали са политичким комесаром 28. дивизије, потпуковником Буром Кладарином, који их је упознао са ситуацијом на фронту, распореду и задацима јединица 28. дивизије. Одмах су предузете све мјере да се људство одмори и нахрани, збрину болесни и изнемогли борци и јединице среде. Тробојало је да обавјештајни и извиђачки органи у току два наредна дана прикупе податке о непријатељу на лијевој обали Дрине, а посебно у Бијељини, и успоставе везу са политичким радницима на овој обали ријеке. Тринаестог децембра пристигли су у рејон села Бадовинци, 1. и 3. батаљон, а 14. децембра 2. и 4. батаљон са осталим дијеловима бригаде у рејон села Прњавор и Кљење.

За посљедњих 6 мјесеци бригада је прешла дугачак борбени пут и у знатној мјери промијенила свој борбени састав. Од око 500 бораца, колико је бројала при преласку у Србију, била је то бригада са преко

¹ Зборник 1/15, док. 202, стр. 591.

3.000 бораца, а њена борбена снага и ватрена моћ више-струко су нарасли.

У Санџаку, Црној Гори и Србији, а нарочито у борбама око Чакора, у долини Ибра, на Копаонику, за ослобођење Крагујевца, Бумбаревом Брду и Варди, старјешине и борци бригаде стекли су драгоцијено искуство.

Јединице бригаде су у тим борбама трпиле понекад и непотребне губитке, због слабе процјене ситуације, немања података о непријатељу, потцењивања непријатеља, или несналажљивости командног кадра. Само на територији Србије у периоду од 4. августа до 8. децембра 1944. бригада је имала 109 мртвих, 427 рањених и 14 контузованих бораца.

С обзиром на велики прилив нових бораца, првенствено омладине, настојања свих старјешина била су усмјерена на подизање организационе, политичке и борбене готовости јединица. Намјера им је била да обуче и борце и основне јединице да у борбама побјеђују непријатеља са што мање жртава.

Пред бригадом је сада стајао нови задатак — прелазак преко Дрине у источну Босну.

За овај прелазак је била добро организована политичка припрема бораца и старјешина. Док се бригада налазила у Црној Гори и Србији, у источној Босни се војно-политичка ситуација знатно измијенила, па су на основу прикупљених података о стању у источној Босни рађене информације за борце и старјешине. Требало је борце упознати са којим ће се снагама окупатора и домаћих издајника морати борити. Највећи број бораца је имао борацки стаж мјесец или два дана. Њима је требало објаснити шта их тамо очекује и ко су усташе, домобрани, легија и зелени кадар. Због тога су свакодневно одржаване водне и четне конференције и партијски састанци, а нарочито су били активни политички и партијски руководиоци у четама и батаљонима.

У припремама су постигнути веома добри резултати. Дисциплина, другарство и морал цјелокупног састава бригаде били су на високом нивоу.

2. ПРЕЛАЗАК ПРЕКО ДРИНЕ И НАПАД НА БИЈЕЉИНУ

Пред прелазак су се дивизије Јужне оперативне групе НОВ налазиле на десној обали Дрине, у слиједећем распореду:

— Седамнаеста дивизија, са 17. бригадом 28. славонске дивизије и артиљеријском бригадом Јужне оперативне групе, које су јој биле привремено потчињене, на просторији Бадовинци—Лешница—Лозница;

— Друга пролетерска дивизија на просторији Лозница—Бања Ковиљача—Бела Црква;

— Четрдесет пета српска дивизија на просторији Бела Црква—Осечина—Драгинац;

— Двадесет трећа и 25. српска дивизија биле су распоређене јужно од Лознице до Љубовије.

Задатак 17. дивизије био је да форсира Дрину на одсеку Бадовинци—Курјачица, заузме и обезбиједи мостобран довољне величине на лијевој обали Дрине за прелазак осталих снага Јужне оперативне групе, а потом да дијелом снага, у садејству са 28. славонском дивизијом, затвори пут од Зворника према Бијељини, а дијелом снага продире према Корају и Челићу.²

Штаб 17. дивизије издао је 14. децембра борбену заповијест³ у којој су прецизирани задаци јединица и поступци око пребацивања преко ријеке.

Планом штаба 17. дивизије било је предвиђено да:

— Шеста пролетерска бригада, са противтенковским дивизионом, преће Дрину код села Бадовинци, и у току дана остане прикривена између Дрине и њених рукаваца Дринице и Стараче, а пошто падне мрак да преће оба рукаваца, ликвидира непријатеља у Дворовима и Петровом Пољу, а потом главнину снага пребаци на комуникацију Бијељина—Брезово Поље, а дио снага остави на мостобрану;

— Седамнаеста бригада 28. дивизије преће Дрину код села Балатун, ликвидира четнике у селу Мећа-

² Зборник 1/15, док. 104 и 202, стр. 461 и 509; 1/31, док. 150, стр. 744.

³ Зборник 1/15, док. бр. 174, стр. 461. • - > ^ •

ши, избије иа комуникацију Бијељина—Босанска Рача, продужи према селима Дворови и Петрово Поље и ту смијени јединице 6. пролетерске бригаде и затвара правце Бијељина—Дворови и Бијељина—Бујаклић ада;

— Друга крајишка бригада, по пребацивању код Курјачице, на западној ивици шуме Курјачица образује ужи мостобран и кад падне мрак избије на комуникацију Брањево—Јања и прекине мањим снагама саобраћај на њој, а главнином пређе преко комуникације Доња Трнава—Угљевик и пресијече комуникацију Јања—Корај;

— Артиљеријска бригада (хаубички и минобацачки дивизион) са ватрених положаја из рејона Бадовинци подржи прелазак 17. и 6. пролетерске бригаде; артиљеријски дивизион 17. дивизије (хаубичка и брдска батерија), са ватрених положаја Куртовића ада—Липица, подржаваће прелазак 2. крајишке бригаде, а противтенковски дивизион артиљеријске бригаде, са ватрених положаја Бојића ада—Јеремића ада—Ковиљача, дејством на комуникацију Шепак—Брањево спречава непријатељу саобраћај дуж пута Козлук—Јања;

— Двадесет осма славонска дивизија дејством на комуникацију Јања—Козлук садејствује 17. дивизији, а 38. дивизија дејствује на комуникацији Зворник—Козлук.⁴

Чим су јединице 6. бригаде стигле на десну обалу Дрине отпочеле су непосредне припреме за прелазак: оспособљена је скела је која се налазила код Бадовинаца; прикупљен је већи број чамаца и изграђено неколико нових и направљена још једна скела; постављен је противтенковски дивизион непосредно иа обалу, а оруђа укопана и маскирана; из сва четири батаљона повучени су минобацачи пратећих водова у састав пратеће чете бригаде и привремено је формиран минобацачки дивизион под командом командира пратеће чете Десимира Смиљанића; повучени су сви тешки митраљеви и формирана је митраљеска чета, привременог састава, у коју су укључени и сва пушкомич-

⁴ Зборник 1/15, док. бр. 174, стр. 461.

траљеска одјелења из састава батаљона из другог ешелона. Сва оруђа и оружја су укопана и маскирана. Имала су задатак да непосредно обезбјеђују и штите мјесто преласка, а артиљеријски дивизион прилазе ријечи.

Пред почетак преласка, преко обавјештајне службе, извиђачких органа и мјештана околних села, прикупљени су приближни подаци о непријатељу, али стварну ситуацију није било могуће утврдити, јер се стално мијењала. Анализом података утврђено је:

— да се комуникацијом Зворник—Бијељина повлаче јединице њемачке 11. ваздухопловно-пјешадијске дивизије; да у Бијељини, Јањи, Модрану и Брањеvu непријатељ има организована упоришта са јаким снагама за одбрану комуникација Зворник—Бијељина—Брчко и Јања—Модран—Суво Поље—Челић; да се у Бијељини налази око 350 Нијемаца са 10 тенкова, неколико борбених кола и дивизион артиљерије и око 800 љотићеваца, у селу Петрово Поље око 20 Нијемаца и мања група љотићеваца, са 2 тенка, батеријом противтенковских топова и 30 камиона; у селу Попову око 150 љотићеваца; у селу Драгаљевац већа група четника; у селу Доње Црњелово нешто четника и око 60 Нијемаца и да се очекује наилазак дијелова 7. СС „Принц Еуген“ дивизије са правца Зворника.

О распореду непријатеља у граду штаб бригаде није имао података, јер се његов положај и распоред, према изјави сарадника НОП-а из Бијељине, често мијењао.

Испред упоришта у селима: Дворови, Попови, Амајлије и Патковача, Нијемци су поставили минска поља, на спољном појасу одбране, а непосредно на ивици града 3 реда ровова са саобраћајницама и жичане препреке. Нарочито је добро утврдио прилазе на путевима у Бијељину.

Пребацивање бригаде је почело тачно у 22.00 часа и 30 минута, 15. децембра. До 04.00 часа, 16. децембра, на прелазу код Бадовинаца прешла су три батаљона 6. бригаде и 1. батаљон 17. бригаде. У исто вријеме отпочело је пребацивање 17. бригаде 28. дивизије код Балатуна и 2. крајишке узводно код Курјачице.

Прво се пребацио 1. батаљон, заузео мостобран на рукавцу Старача, посјео положаје на Бујаклић ади и отпочео са утврђивањем. За 1. батаљоном се пребацио 1. батаљон 17. бригаде и одмах је, оријентисан у правцу Дворова, проширио мостобран и посјео положај на рукавцу Дринице. Затим се пребацио 3. батаљон и почао положаје на десном крилу 1. батаљона. Послије ових пребацили су се 2. и 4. батаљон.

Било је предвиђено да 17. бригада по преласку преко Дрине смијени 6. бригаду на мостобрану, а да 6. бригада главним снагама, пошто ликвидира непријатеља упоришта у Дворовима, Петровом Пољу и Поповима, заобиђе Бијељину и постави се на комуникацији Брезово Поље—Бијељина. Међутим, до тога није дошло. Бригада је остала у рејону Дворова, Петровог Поља и Попова.

Обје бригаде су прешле Дрину без икаквих тешкоћа.

По заузимању мостобрана и сређивању јединица, у сумрак 16. децембра, бригада је отпочела напад на спољну одбрану непријатеља, на линији: Шубаре—Буцак—Дворови—Петрово Поље—Амај лије—Патковача.

Задатак 1. и 3. батаљона био је да нападну непријатеља у Петровом Пољу, и да по заузимању упоришта, оба продуже према Бијељини. У исто вријеме 2. батаљон је нападао непријатељево упориште у Дворовима, а 4. батаљон у Поповима и Амајлијама.

До 05.30 часова 1. и 3. батаљон нису успјели да ликвидирају непријатељево упориште у Петровом Пољу. У центру села бранила се група Нијемаца, коју су подржавали 1 тенк, 2 топа, 1 флак и неколико борних кола,штићена јаком ватром из аутоматског оружја.

У току ноћи 4. батаљон је заузео Попове и заробио 1 четничког официра, 1 подофицира и 59 четника, док су се остаци посаде пробали према Бијељини. У току напада на Петрово Поље, у Дворове је стигло око 250 Нијемаца и 70 усташа, са 3 тенка, 2 флака и 30 камиона. Поред тога, у Малу Обарску и Дворове стигло је из рејона Доњег Дрњелова и Драгаљевца око 600 до 700 четника. . . .

До краја дана 2. и 3. батаљон заузели су Дворове, а 1. батаљон Петрово Поље. Оштећен је 1 тенк, а заплијењена су 2 противавионска топа, 1 противавионски митраљез, 1 минобацач, 1 тешки митраљез, 1 шарац, 1 пушкомитраљез, 100 пушака, 1 флак, 6 кола са запрегом и 1 радиостаница. Губици непријатеља: 45 мртвих Нијемаца и 24 четника; рањено је око 100 Нијемаца и 37 четника, а заробљено 9 Нијемаца и 79 четника. У борбама тога дана властити губици су износили: 24 погинула и 60 рањених бораца.

Непријатељ се повукао на ивицу града, а јединице бригаде, гонећи непријатеља, заузеле су положаје Трњага—Грмић—Агине Пучиле, и ту се утврђивале.

У току дана прешао је преко Дрине и противтенковски дивизион, предпотчињен штабу 6. бригаде, који је посјео ватрене положаје на западној ивици Петровог Поља и непосредно подржавао напад бригаде.

Пошто је на мостобрану код Курјачице прелаз био отежан, ради дејства непријатељеве артиљерије, 15. мајевичка бригада се пребацила ноћу 16/17. децембра на прелазу код Бадовинаца. Продужила је марш и у току дана избила у село Мало Обарска и Доње Црњелово.

Штаб 17. дивизије је одлучио да са двије бригаде у току 18. децембра нападне и ослободи Бијељину. Ради тога је на прелазу код Бадовинаца пребачена и артиљеријска бригада — хаубички и минобацачки дивизион, која је посјела ватрене положаје између Попова, Бујаклића аде и Дијелова.

Услијед дејства непријатељеве артиљерије пребацивање 2. крајишке бригаде код Курјачице текло је спорије. Она је у зору дијелом снага заузела Јању. Непријатељ је са правца Зворника вршио притисак на 28. дивизију и дијелове 2. крајишке у рејону Шепка и Брањева, и у току 18. децембра успио је да их одбаци према селима Шепку, Доњој Пилици и Бјелошевцу. До краја дана пробио се преко села Главичице и Батара у рејон Јање и одмах продужио према Бијељини.

У 10.00 часова, истога дана, 6. пролетерска и 15. мајевичка, уз подршку артиљерије, нападе су непријатеља у Бијељини. До ноћи су овладале већим дијелом

града, иако је непријатељ пружао жилав отпор, нарочито око силоса, градског парка и жељезничке станице. У вријеме кад су 6. и 15. бригада биле у ситуацији да потпуно савладају отпор непријатеља и ослободе град, у Бијељину је улазила са правца Јање моторизована колона са 8 тенкова и преко 100 возила из састава 7. СС „Принц Еуген“ дивизије која је одбацила 28. дивизију и 2. крајишку бригаду. Развила се жестока борба, која је трајала до послије пола ноћи. Обје бригаде су биле присиљене да се повлаче, уз велике губитке. У 04.00 часа, 19. децембра, једна непријатељева колона је избила у рејон Патковаче и ударила у лијеви бок 4. батаљона. У исто вријеме је у Бијељину стигло ново појачање од неколико тенкова, борних кола и 2 флака. Коначно су обје бригаде одбачене на полазне положаје. Једино је 4. батаљон задржао Амајлије и закломио лијево крило према Дрини.

У борби за Бијељину погинуо је Десимир Смшванић, командир минобацачке чете бригаде. Првоборац из Ужичке Пожеге, Десимир је био омиљени старјешина и комуниста.

Пошто ни овај напад није успио јединице бригаде су отпочеле са утврђивањем на полазним положајима: Бужак—Ландовача—Петрово Поље—Амајлије.

Покушај једне непријатељске колоне да се у току дана из рејона Бијељина пробије према Брезовом Пољу, одбијен је од 17. бригаде 28. дивизије, са положаја Шубаре и Суљин Хан.

Двадесетог децембра, 15. бригада се сударила са колоном непријатеља која је била у покрету за Брчко, и послије жестоке борбе била је присиљена да се повуче на положаје Доња Махала—Градац—Доње Црњелово. Непријатељ се уз знатне губитке пробио према Брезовом Пољу и овладао комуникацијом. Бригада је имала 22 мртва и 67 рањених бораца и старјешина. Погинуо је и командант бригаде, капетан Владо Карановић.

Друга крајишка бригада се пребацила на просторију Челић—Пукиш, са задатком да дејствује на комуникацији Брчко—Челић, а 28. дивизија јужно од ко-

муникације Бијељина—Корај, док је мостобран бранила 6. пролетерска бригада.

Штаб 17. дивизије је наредио 20. децембра штабу 6. бригаде да понови напад на Бијељину. Напад је почео у 22.30 часова, а било је мало времена да се изврше темељитије припреме. Људство је било заморено у претходним борбама. Батаљони су напали у истом распореду. Ради што успјешнијег дејства, с обзиром на искуство из претходног напада оклопних јединица непријатеља, противтенковске батерије су дејствовале у борбеном поретку батаљона и непосредно подржавале пјешадију. Нијемци нису истрчавали тенковима и борним колима на стрелачки stroj пешадије, већ су дејствовали из уређених заклона. Уништено је неколико непријатељевих ватрених тачака. И овога пута батаљони су, уз врло ефикасну подршку противтенковског дивизиона, успјели да продру у прве блокове кућа у граду, али су дејством картеча и ватре из аутоматског оружја у противнападу непријатеља били присиљени да се повуку на полазне положаје.

Ноћу 21/22. децембра стигла је једна непријатељева колона из Јамене преко ријеке Саве и Црњелова у Бијељину. Према подацима које је штаб бригаде те ноћи добио од обавјештајног органа који је изишао из Бијељине, око пута Јања—Бијељина и у Бијељини, налазили су се тада дијелови 14. пука 7. СС „Принц Еуген“ дивизије и борбена група „Скендербег“, 20 тенкова, већи број борбених кола, неколико флакова, један артиљеријски дивизион и већи број моторних возила. Према истим изворима, 13. пук 7. СС дивизије, претходног дана и ноћи, пробио се из Бијељине према Брезовом Пољу и Брчком.

Двадесет другог децембра, из рејона мостобрана, у покрету према комуникацији Јања—Бијељина, и даље према Сухом Пољу, налазила се 23. бригада 45. српске дивизије. Када су предњи дијелови бригаде избили у рејон Јање, сукобили су се са јаким снагама непријатеља, који је тек отпочео наступање према Амајлијама и Чеперовинама. Непријатељ је, поред пјешадије, нападао и оклопним јединицама уз подршку артиљерије. Послије краткотрајне борбе, 23. бригада се под при-

тиском непријатеља повлачила према мјесту прелаза код Бадовинаца и ослонила се на лијево крило Шесте бригаде — четврти батаљон. На положајима: Патковача—Амајлије—Самуровића ада развила се још жешћа борба. Први и 4. батаљон, у садејству са 23. бригадом и уз подршку артиљеријске бригаде, а посебно уз успешно дејство противгенковског дивизиона, задржали су даље наступање непријатеља.

Истовремено, непријатељ је напао и на положаје 2. и 3. батаљона, на правцу села Лесковаче и Дворова. Снагама пјешадије, уз подршку тенкова и артиљерије, непријатељ је крајем дана овладао Петровим Пољем и вршио притисак на лијево крило 4. батаљона. Да би спријечио продор непријатеља према мјесту прелаза, штаб бригаде је увео у борбу једну чету 3* батаљона, која се налазила у резерви, на лиjevом крилу 4. батаљона, и спријечио даље наступање непријатеља. Тако ојачан 4. батаљон је организовао одбрану на положајима испред Попова, и наслонио се на рукавац Дрине у рејону острва Сувача. Непријатељ је покушао да, уз неколико обновљених јуриша, продре према мјесту прелаза, али без успјеха.

Покушај 1. и 3. батаљона да противнападом у 01.45 часова 23. децембра, поново заузму Петрово Поље, остао је без успјеха. Двадест трећег децембра непријатељ је извршио напад на положаје 3. батаљона, на правцу села Криваци—Лесковача, а дуж пута из Бијељине на положаје 2. батаљона испред Дворова. Захваљујући упорној одбрани бораца и снажљивости старјешинског кадра непријатељ је одбијен уз осјетне губитке. Тога дана, одбијајући јуриш непријатеља, са групом бораца који су заузели положај у каналу пуном воде, косећи непријатеља пушкомитраљескњм рафалима, погинуо је један од најбољих командира чете 6. бригаде у то врпјеме, командир 3. чете 3. батаљона Војин Лукић.

Погинули су и Марко Бдагојевић, командир чете, и Шиме Микуландра, помоћник комесара чете у 2. батаљону.

Од 23. до 28. децембра јединице бригаде су држале положаје на линији: Дворови—Гајеви—Дијелови—

Лесковача—Попови, ослањајући се лијевим крилом на рукавац Дрине у рејону Сувача. Хаубички и минобацачки дивизион артиљеријске бригаде пребачени су на десну обалу Дрине, на ватрене положаје јужно од Бадовница, одакле су подржавали одбрану јединица у рејону мостобрана. У току тродневних борби непријатељ је покушао да у неколико наврата, јаким снагама уз подршку артиљерије и тенкова, разбије одбрану 6. бригаде и дочепа се мостобрана, али у томе није успио.

Због великих губитака које су претрпјеле јединице, штаб 17. дивизије је одустао од даљих напада на непријатељево упориште у Бијељини. Други и 3. батаљон, са штабом и осталим дијеловима бригаде, 23/24. децембра, пребацили су се преко пута Дворови—Босанска Рача и прикупили на просторији Мала Обарска, а затим се помјерили на комуникацију Бијељина—Петрово Поље, да би ноћу 26/27. децембра главнина бригаде стигла на просторију Модран—Сухо Поље. У то вријеме 15. бригада се налазила на просторији Забрђе—Буковица.

Одбрану мостобрана преузели су 1. и 4. батаљон, под командом замјеника команданта бригаде мајора Чедо Букића.

Послије кратког предах непријатељ је регруписао снаге, и 28/29. децембра поново напао 1. и 4. батаљон гаа мостобрану. У међувремену су се оба батаљона и противтенковски дивизион добро утврдили на мостобрану. И поред снажног напада пјешадије, подржане тенковима и артиљеријом, непријатељ није успио. Батаљони су упорно бранили Бујаклић аду на рукавцу Старача, и треба истаћи храброст бораца, а посебно сналажљивост и упорност старјешинског кадра 1. и 4. батаљона.

Пошто су са успјехом извршили задатак 1. и 4. батаљон дошли су у састав бригаде, у село Модран. На просторији Модран—Сухо Поље јединице су се средиле, мало одмориле и затвориле правац Бијељина—Сухо Поље. Повремено су изводиле акције на дијелу пута од Модрана до Бијељине и од Бијељине према Брезовом Пољу. По наређењу штаба 17. дивизије бригада се

4. јануара помјерила на просторију села Забрђе, у дивизијску резерву.

Посљедњег дана децембра бригада је окончала борбе око мостобрана на Дрини код Бадовинаца. У прво вријеме, у току форсирања Дрине, мостобрану је поклоњена одговарајућа пажња, али је почетком напада на Бијељину занемарен. Нису одређене снаге које ће га штитити и бранити, па је доведена у питање веза са Србијом, са позадинским јединицама дивизије и армоје, снабдјевање јединица и евакуација рањеника, као и безбиједан прелазак других јединица у источну Босну.

Мостобран је повремено угрожаван од стране непријатеља, а нарочито у посљедној декади децембра. Ситуација је била веома критична када је требало прихватити јединице 23. бригаде 45. дивизије, које је непријатељ разбио и гонио из правца Јање према мостобрану, и у каснијим борбама, кад је крајњим напорима 1. и 4. батаљона одбрањен мостобран.

Што се тиче Бијељине она је имала изузетан значај у плановима окупатора, јер је он Бијељину бранио по цијену највећих жртава. Наша обавјештајна служба и командовање нису тада правилно оцијенили значај тог момента, што је имало утјецаја на развој борбених дејстава за Бијељину, Зворник и Брчко. У борбама за Бијељину и око мостобрана, у периоду од 16. до 31. децембра 1944., бригада је имала 153 погинула, преко 250 рањених и 13 контузованих бораца и старјешина, док су све јединице 17. и 28. дивизије имале 289 погинулих, 870 рањених и 43 контузована борца. У покушају да се пробије преко пута Бијељина—Зворник и у одбрани мостобрана, 23. бригада 45. дивизије је имала 75 погинулих, 191 рањеног и 293 нестала борца.⁵

Из 6. бригаде погинули су: Аксентијевић Живота из Кнића, Аксентијевић Александар из Кнића, Аксовић Александар из Кнића, Андрић Милутин из Аранђеловца, Алемпијевић Александар из Крагујевца, Алемпијевић Алимпије из Кнића, Алентијевић Милко из Младеновца, Банковић Богдан из Кнића, Банковић Драгољуб

⁵ Зборник 1У/3, док. бр. 130 и 150.

из Смедеревске Паланке, Барбиновић Димитрије из Неготина, Беговић Витомир из Аранђеловца, Боженовић Радоје из Кнића, Богићевић Илија из Светозарева, Брујић Остоја из Оточца, Богићевић Милутин из Кнића, Бурић Саво из Бијелине, Чајковић Слободан, Чечур Бранко из Требиња, Чолић Драгомир из Тополе, Чопард Никола из Бјеловара, Чворо Вукашин из Мостара, Чупрић Миљојко из Кнића, Чупрић Живадин из Кнића, Дамљановић Милоје из Кнића, Дајић Добривој из Брзана, Деспотовић Драгослав из Баточине, Денић Сретен из Маровског, Догањић Милинко из Љига, Домишевац Миодраг из Трстеника, Боковић Милорад из Кнића, Борђевић Љубомир из Бровола, Боккћ Милисав из Груже, Борђевић Паун из Драгачева, Бурић Божо из Сребренице, Бурић Арсеније из Лазаревца, Буровић Никола из Аранђеловца, Филиповић Пантелија из Кнића, Гавриловић Милан из Кнића, Гаврић Бранко из Барске, Гоичић Рајко из Кнића, Грбић Никола из Косјерића, Илић Драгољуб из Прокупља, Илић Момир из Кнића, Илић Миодраг из Баточине, Илић Младен из Крагујевца, Илић Предраг из Раче, Иличић Илија из Кнића, Имамовић Златомир из Кнића, Ивановић Радосав из Лошнице, Ивковић Миленко из Сопота, Јанићијевић Миодраг из Кнића, Јанићијевић Радован из Крагујевца, Јанковић Миливоје из Кнића, Јекић Драгић из Кнића, Јоксимовић Милан из Кнића, Јоксимовић Раденко из Кнића, Јовановић Бранко из Кнића, Јовановић Милан из Крагујевца, Јовановић Милорад из Крагујевца, Јовичић Миодраг из Сопота, Климента Милан из Љубиња, Колаковић Илија из Кнића, Косановић Борислав и Лазић Милан из Горњег Милановца, Лазић Перо из Бијелине, Лукић Јанко из Шековића, Маџаревић Тихомир из Крагујевца, Максимовић Божидар из Кнића, Максимовић Раденко из Кнића, Марић Миодраг из Краљева, Марковић Богољуб из Кнића, Марковић Чедомир из Сопота, Марковић Милан из Кнића, Матић Милорад из Тополе, Матовић Милан из Кнића, Михаиловић Вукосав из Крагујевца, Миковић Миодраг из Кнића, Миковић Миливоје из Кнића, Милановић Добрица из Горњег Милановца, Миленковић Милодраг из Кнића, Милетић Милан из Крагујев-

ца, Милић Драган из Крагујевца, Миличевић Милован из Билеће, Милићевић Милољуб из Чачка, Милинковић Душан из Аранђеловца, Миливојевић Милован из Кнића, Милојевић Властимир из Кнића, Милосављевић Радомир из Кнића, Милосављевић Борисав из Кнића, Милошевић Александар из Батачана, Милошевић Радисав из Гроцке, Милошевић Добривоје из Горњег Милановца, Милошевић Милован из Младеновца, Миловановић Миливоје из Лазаревца, Миловановић Жарко из Осечине, Милишевић Милован из Посавског, Миљановић Стеван из Бијелине, Мирановић Новица из Титограда, Миросављевић Новица и Мишић Душан из Кнића, Мишковић Мирољуб из Кнића, Мишковић Миленко из Кнића, Мишовић Здравко из Кнића, Митровић Недо из Луковца, Молеровић Радојица из Горњег Милановца, Недељковић Јован из Брзана, Николић Миодраг из Кнића, Нешић Милован из Сопота, Нешовић Бранко из Кнића, Новаковић Борће из Кнића, Новаковић Миливоје из Кнића, Обрадоновић Драгослав из Кнића, Пајић Добривоје из Баточине, Пајовић Петар из Крагујевца, Пантелић Богосав из Крагујевца, Пантелић Момир из Гроцке, Пантелић Радосав из Крагујевца, Пашић Светомир из Крагујевца, Пауновић Предраг из Лазаревца, Пауновић Ружа из Урошевца, Павличић Радош из Даниловграда, Павловић Радомир из Смедерева, Павловић Драго из Бијелине, Павловић Милосав из Обреновца, Перишић Владо из Никшића, Перовић Милутин из Крагујевца, Петковић Сретен из Кнића, Петровић Божидар из Ваљева, Петровић Радојица из Кнића, Петровић Радомир из Гроцке, Петровић Владислав из Кнића, Петровић Милутин из Крагујевца, Попадић Добривоје из Кнића, Поскурица Богољуб из Кнића, Поткоњак Смиља из Госпића, Радојевић Радивоје из Инђије, Радојковић Драган из Кнића, Ранковић Драгиша из Кнића, Ранковић Драгослав из Сопота, Рајић Маринко из Такова, Ристић Миљајко из Крагујевца, Сабо Решад из Крагујевца, Савић Драгољуб из Петровца, Савић Радомир из Петровца, Симић Драгољуб из Крагујевца, Симић Милош из Сопота, Симић Сретен из Сокобање, Срећковић Здравко из Раче, Станивуковић Јово из Новске, Станковић Јован, Стан-

ковић Радосав из Младеновца, Станојевић Новица из Тополе, Станојевић Живорад из Осечине, Стефановић Лука из Билеће, Стевановић Драгомир из Алексинца, Стевановић Љубиша из Крагујевца, Стевановић Радован из Аранђеловца, Стојановић Милован из Крагујевца, Тадић Љубица из Добоја, Тодоровић Радашан из Кнића, Тодоровић Сретен из Груже, Тошовић Реља из Венчана, Трбојевић Милан из Грачаца, Тривуновић Чедомир из Посавског, Урошевић Димитрије из Лазаревца, Узелац Светозар из Бачке Тополе, Васшвевић Душан из Лазаревца, Васиљевић Велимир из Кнића, Васковић Синиша из Сарајева, Весовић Владислав из Кнића, Влајовић Љубиша из Кнића, Вуичић Првослав из Брзака, Вукичевић Момир из Грговишта, Вулетић Градимир из Кнића, Зарчић Никола из Земуна, Зарић Милан из Кнића и Живановић Чедомир из Радерча.

На састанку штаба 6. бригаде, одржаном 4. јануара у Сухом Пољу, на коме су анализирани претходне борбе, закључено је да је бригада претрпјела велике губитке, али да је, без обзира на објективне услове и велике потешкоће, као и субјективне слабости, извршила постављене задатке, иако није ослободила Бијељину. Она је, захваљујући храбрости бораца и руководилаца, одбранила мостобран у борби са далеко надмоћнијим непријатељем.

3. БОРБЕ У РЕЈОНУ БРЧКО

Првог јануара 1945. године, одлуком Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Јужна оперативна група је реорганизована и прерасла у Другу југословенску армију. У њеном саставу су се налазиле слиједеће јединице: 14. корпус састава 23., 25. и 45. дивизија; 3. корпус, састава 27. и 28. дивизија и 17. и 28. дивизија.

Послије преласка преко Дрине, услијед тешких даноноћних борби и великих губитака, јединице је требало што прије средити и одморити, а потом тежиште борбених дејстава пренијети у долину ријеке Босне.

Тога дана јединице 6. пролетерске бригаде биле су распоређене: 1. батаљон у Сухом Пољу, Други у Бо-

гутову Селу, Четврти и чета пратећих оруђа у селу Малешевци, а Трећи батаљон и штаб бригаде са приштапским дијеловима у Угљевику.

Пошто се јаким снагама успио пробити од Зворника и одбрани Бијељину, непријатељ је организовао шири мостобран у рејонима Бијељине, Брчког и Петровог Поља, за прихват својих снага које су пристизале са југа, као и за одржавање везе са својим снагама на сремском фронту.

Првих дана јануара 1945. распоред непријатељевих снага на овом дијелу фронта био је слиједећи:

— у Бијељини борбена група „Скендербег“ (састављена од разбијене 21. СС дивизије у изворном дијелу ЛТима крајем јула 1944. године), састава 4 батаљона, артиљеријски дивизион, чета самоходних оруђа, чета тенкова, дијелови 3. домобранског здруга, (босански планинци — зелени кадар), чета усташа и дијелови Мајевичког четничког корпуса. Спољни појас одбране организован је на линији: Суљин Хан—Дворови—Петрово Село—Амајлије—Патковача—Финцов салаш. Одмах послје борби за Бијељину непријатељ је отпочео са поправком порушених и изградњом нових бункера и других објеката и уређивањем ровова и саобраћајница, испред којих је поставио минска поља и жичане препреке у неколико редова;

— у Брезовом Пољу батаљон Нијемаца и нешто четника и зеленог кадра, који су штитили комуникацију Брезово Поље—Брчко;

— у рејону Брчког, на спољном и унутрашњем појасу одбране налазио се 13. пук и двије чете 14. пука 7. СС „Принц Еуген“ дивизије, јединице 12. усташко-домобранске дивизије, дијелови 1. и 2. Руског заштитног корпуса и четници. Спољни појас одбране протежао се линијом села Брка—Поточари—Брезик, са истуреним упориштима на комуникацији Брчко—Тузла у рејонима Челића, Ратковића и Пукиша, које је бранило преко 2.000 бјелогардејаца, усташа и четника.

— на сектору села Бијела—Срнице—Церик било је око 2.000 усташа и 400 четника, а око 1.200 четника

Керовића и Дамјановића било је у рејону Ражљево—Сандићи—Слијепчевићи.⁶

Седамнаеста дивизија је имала задатак да ликвидира непријатељева упоришта у Пукишу, Ратковићу и Челићу, запосједне просторију Корај—Малешевци—Лопаре—Челић, дејствује на комуникацији Брезово Поље—Брчко, чисти терен око Лопара и Прибоја, на коме су се налазили дијелови четника, и затвори правац Брчко—Тузла.⁷

Двадесет осма дивизија је имала задатак да из рејона Јања—Сухо Поље—Чађавица и Средњи Драгалевац, дејствује на комуникацији Бијељина—Брезово Поље и у погодном моменту заузме Бијељину.⁸

Главне снаге 2. армије водиле су борбе са јаким непријатељевим снагама на комуникацији Власеница—Зворник—Јања, и упорно браниле шири рејон Тузле и комуникацију Зворник—Тузла—Добој, док је дио снага дејствовао на правцу Тузла—Срнице—Модрича.

Све до 6. јануара 6. бригада је остала на просторији Сухо Поље—Угљевик—Малешевци, у дивизијској резерви. Јединице су се послје вишедневних борби срећивале и одмарале. Стари борци 6. бригаде, из устаничке Семберије, Мајевице, Тузле, Шековића, са Романије из борби на Малешевцима, поново су се нашли у овом крају. Сусрет са народом био је дирљив. Разбијене су све лажи о томе како је 6. бригада уништена у седмој непријатељској офанзиви и у борбама у Црној Гори и Србији, које су четници Керовића и Дамјановића упорно ширили. Сада је у овај крај поново дошла бригада, далеко бројнија, али се број њених старих бораца знатно смањио, јер су у двогодишњим борбама изгинули или отишли у новоформиране јединице. Готово сви борци из строја бригаде приликом њеног формирања, августа 1942. године у Шековићима, на-

⁶ Зборник 1У/23, док. бр. 12, страна 56, објашњење 4 и 5; Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945, страна 27.

⁷ Зборник 1У/32, док. бр. 25 и 24, страна 136 и 172.

⁸ Зборник 1У/31, док. бр. 141, страна 693; Зборник 1У/32, док. бр. 12, страна 55.

лазили су се иа одговорним командним, политичким и другим дужностима.

Све јединице бригаде коначно су се прикупиле на једно мјесто да мало предахну, први пут од преласка преко Дрине. Састали су се команданти, комесари и замјеници у штабу бригаде да заједнички анализирају протекле борбе и размијене искуства. Посебно су анализирани узроци великих губитака, који су дијелом правдани новонасталом ситуацијом и начином вођења борбе, а дијелом великим бројем младих, необучених и неискусних бораца. Држани су свакодневно партијски састанци и политички зборови, објашњавана је ситуација, читала се штампа, која је стизала из ослобођеног Београда, као и информације и билтени из виших команди.

Посљедњих дана децембра 1944. и првих дана јануара 1945. у бригаду је дошло из Србије преко 950 нових бораца: из Жагубице 159, Петровца на Млави 94, Смедерева 147, Сопота 48, Уба 46, Земунa 115, Ваљева 56, Гроцке 219 и са Косова 93 борца. Одлучено је да се формирају наставни батаљони, па тек пошто млади борци прођу програм обуке да се распореде по јединицама. Наставни батаљон 6. бригаде формиран је у Угљевикy, 5. јануара 1945. године. За команданта је именован Рецо Голић, до тада замјеник команданта 1. батаљона.

Задатак батаљона је био да организује двомјесечну наставу из борбене обуке, наставе гађања са наоружањем и политичке наставе. Планове и програме доставио је штаб армије, а контролу наставе, поред штаба бригаде, вршили су органи штаба дивизије и штаба 2. армије. Постигнути су добри резултати. Један број бораца наставног батаљона, они који су раније служили војску и који су брже савлађивали програм, распоређиван је у борбене јединице прије него је завршио цио програм обуке.

Бригада се 19. јануара помјерила на просторију села Бражићи—Зовик—Муслиманска Маоча. Друга крајишка се помјерила јужно од пута Челић—Корај, а 15. мајевичка на просторију Брусница—Беговићи—Нахвијојци, одакле је вршила притисак на Челић.

Ноћу 10/11. јануара 6. бригада је извршила напад на јединице РЗК и 12. усташко-домобранске дивизије и четнике на правцима Горња Брка и Буквик, и крајем дана, 12. јануара присилила непријатеља да се повуче из рејона Челић и Пукиш на спољни појас одбране око Брчког. У исто вријеме отпочео је покрет неких јединица 7. СС „Принц Еуген“ дивизије из рејона Брчко на сремски фронт.

У борбама са Нијемцима, 13. јануара на путу Челић—Пукиш, и бјелогардејцима и усташама око села Вражић, Зворник и Маоча, бригада је нанијела непријатељу губитке од 55 мртвих и преко 100 рањених, а заробљена су 4 бјелогардејца. Заплијењен је 1 пушкотрицаљез, 7 пушака, једна возећа кухиња, преко 100 бомби и 10.000 пушчаних метака. Властито губици су били 17 погинулих и 47 рањених бораца.⁹ Само у времену од 1. до 15. јануара у борби са 6. бригадом непријатељ је имао 98 мртвих, 175 рањених и 4 заробљена војника.

До краја 16. јануара јединице 6. пролетерске бригаде посјеле су положаје у Јасеновцу, Улицама, Витановцу и Буквику. Десно од 6. пролетерске, положаје је посјела 15. мајевичка бригада, на линији село Бузекаре—Станови.

Прва артиљеријска бригада се пребацивала преко Зворника и Горње Тузле и посјела ватрене положаје у рејону Врановача, а противтенковски дивизион у Миладије, са задатком да подржавају борбу 6. пролетерске и 15. мајевичке бригаде. Инжињеријски баталли 17. дивизије добио је задатак да одржава и обезбјеђује пут Лопаре—Челић.

На положајима према Брчком 6. пролетерска је остала све до 24. јануара, и свакодневно је водила борбе са Нијемцима, бјелогардејцима, усташама, зеленим кадром и четницима. Нарочито жестоке борбе вођене су око села Горње Брке, Улице и Горице.

Бригаду је 19. јануара напустио комесар бригаде Реља Лукић, који је распоређен на нову дужност у шта-

⁹ Архив VII, к. 272-А, док. бр. 1—4/11 или Зборник 1У/32, док. бр. 5, страна 18.

бу корпуса Народне одбране Југославије, а 21. јануара и замјеник команданта мајор Чедо Букић, који је отишао на школовање у Београд. За вршиоца дужности комесара бригаде одређен је капетан Мишо Ковачевић, до тада политички комесар 1. батаљона, а на његово мјесто одређен је поручник Суљо Чаушевић, до тада политички комесар чете у 1. батаљону. Мјесто замјеника команданта бригаде тада није погуњено.

Око 07.00 часова, 19. јануара, око 200 усташа, са правца села Горице, и 150 четника, са правца села Дубраве, напали су на положаје 6. бригаде. Четници су нападали са леђа. Послије трочасовне борбе непријатељ је разбијен — усташе су протјеране према Брчком, а четници према селу Турић. Било је то насилно извиђање од стране непријатеља и увод у борбе вођене наредног дана. Усташе су имале 15 мртвих, 22 рањена и 30 заробљених, међу којима је био и један поручник. Бригада је имала 6 погинулих и 15 рањених бораца.¹⁰

У рејон Срница, 12/13. јануара, пристигле су јединице 23. српске дивизије и уостављена је веза са 9. бригадом ове дивизије, која се налазила на положајима према селу Бијела. На тај начин је био обезбијеђен леве бок 6. пролетерске бригаде. Наредног дана јединице 6. пролетерске, у садејству са 9. бригадом, растјерале су четнике који су се налазили у Дубрави и Обудовцу.

Двадесетог јануара око 1.600 четника, са правца Жабара, и једна чета усташа, са правца Горице, поново су напали на положаје бригаде. Непријатељ је и овога пута одбијен, а намјера му је била да ослободи пут Брчко—Градачац—Модрича и Брчко—Срнице—Грачаница, ради везе са главним снагама које су се бориле у долини ријеке Босне.

Непријатељ је 21. јануара, прије подне, извршио поновни напад на положаје 6. пролетерске бригаде, у двије колоне: главном колоном дуж пута Брчко—Брка—Буквик, снагама око 600 Нијемаца и 700 бјелогардејаца, а помоћном дуж пута Брчко — село Улице — село Пољаци, снагама око 400 усташа и зеленокадро-

¹⁰ Зборник 1У/32, док. бр. 5, страна 8.

ваца. Користећи искуства у борбама око Бијељине јединице бригаде су се биле добро утврдиле и маскирале. Непријатељ је био пуштен на блиско одстојање и дочекан јаком ватром из свих оруђа. Борба је трајала читав дан. Положаји у рејону Брка су по неколико пута прелазили из руку у руке. Била је магла, а повремено је падала киша са суснежицом, па је због слабе видљивости оријентација била врло тешка. Јединице бригаде су биле развучене на широком фронту. Око 15.00 часова непријатељ је, уз снажну подршку артиљерије и тенкова, обасипајући положаје бригаде ватром из аутоматског наоружања и флакова, пробио одбрану 1. батаљона на десном крилу и заузео Горњу Брку, док је напад непријатеља на лијевом крилу бригаде био одбијен. Противнападом 4. батаљона, уз подршку артиљеријске бригаде и пратеће чете 6. бригаде, око 17.00 часова, непријатељ је био присиљен да се са оба правца повуче у Брчко. Имао је 18 погинулих и више рањених војника.¹¹

Губици 6. бригаде били су: 30 погинулих и 62 рањена борца. У овој борби тешко су рањени замјеник команданта батаљона Богдан Латиновић и политички комесари чета Радивоје Рогановић, Љубо Божовић и Свето Мићић.

Истог дана, на лијевом крилу 6. бригаде јединице 23. српске дивизије ослободиле су Градачац. Тиме су позадина и лијеви бок бригаде били боље обезбијеђени. Тих дана је извршена дјелимична реорганизација основних јединица због великог прилива нових бораца и наоружања примљеног из СССР-а. V батаљонима су формиране 4 стрељачке чете, пратећи вод и вод везе. Свака стрелџачка чета је имала по два вода пјешадије и вод аутоматичара, састава: командир вода, политички делегат вода, 25 аутоматичара, 5 носиоца муниције, 3 пушкомитраљесца и 1 снајпериста — укупно 36 бораца. При штабу бригаде формирана је чета аутоматичара састава три вода, а истог састава био је и батаљонски вод аутоматичара, с тим што је имао и 4 носиоца рањеника и 2 курира, укупно 78 бораца.

" Зборник 1У/32, док. бр. 155, стр. 656, објашњење 3.

Двадесет другог јануара наређен је нови распоред јединица. Шеста пролетерска бригада се помјерила источно од комуникације Челић—Тузла, 2. крајишка у рејону Бузекаре—Станови, а 15. мајевичка у рејону Чађавица.

У борбама у рејону Брчког у јануару су из бригаде погинули: Алексић Драгић из Крагујевца, Антонијевић Бранко из Лазаревца, Баиновић Живојин из Жагубице, Бошковић Недељко из Сребренице, Бранковић Милан из Пожаревца, Бранковић Слободан из Пожаревца, Будимировић Вукосав из Смедерева, Курчић Драгослав из Крагујевца, Десанчић Славољуб из Богаћића, Димитријевић Бранислав из Барајева, Димитријевић Драгомир из Смедерева, Димитријевић Мијаило из Кнића, Драгићевић Младен из Кнића, Боковић Чедомир из Раче, Борђевић Десанка из Смедерева, Бурић Вељко из Власенице, Бурић Радмило, Буричић Драгослав из Крагујевца, Филиповић Радован из Кнића, Голубовић Веселин из Жагубице, Гречић Живота из Жагубице, Илић Борисав из Гроцке, Илић Симо из Жагубице, Ивановић Драгомир из Радинача, Јагодић Јован из Смедерева, Јанић Миодраг из Топола, Јанковић Живорад из Гроцке, Јерemiћ Радојко из Смедерева, Јевтић Сретко из Шековића, Јовановић Драгомир из Смедерева, Јовановић Гојко из Чачка, Јовановић Миодраг из Гроцке, Јоксимовић Радомир из Кнића, Кондић Миодраг из Смедерева, Кокотовић Милош из Крагујевца, Кикић Милан из Шековића, Краин Спасенија из Тополе, Лазаревић Миодраг из Лазаревца, Лукић Пантелија из Гроцке, Лепејић Јанко из Жагубице, Љољакровић Милован из Петровца, Љољакровић Светомир из Петровца, Младеновић Симо из Жагубице, Максимовић Миленко из Кнића, Максимовић Милета из Кнића, Маринковић Драгиша из Крагујевца, Маринковић Миодраг из Кнића, Маринковић Светолик из Крагујевца, Марјановић Видоје из Титовог Ужица, Марковић Боривоје из Кнића, Марковић Костадин из Петровца, Марковић Радован из Гроцке, Марковић Станимир из Баточине, Марковић Живко из Лазаревца, Марковић Чедомир из Гроцке, Матовић Алекса из Кнића, Михаиловић Драгиша из Кнића, Милано-

вић Борђе из Сокобање, Миличевић Драгослав из Петровца, Милисављевић Драгослав из Крагујевца, Миловић Миливоје из Кнића, Милојевић Боривоје из Крагујевца, Митић Драгољуб из Смедерева, Митровић Саво из Обреновца, Митровић Војин из Лукавца, Молеровић Драгослав из Горњег Милановца, Николић Илија из Сопота, Обрадовић Бранко из Тополе, Обрадовић Драгиша из Крагујевца, Обрадовић Љубиша из Куле, Обрадовић Саво из Крагујевца, Обрадовић Бранко из Пожаревца, Обрадовић Милан из Орашја, Пајевић Војислав из Крагујевца, Пауновић Милан из Смедерева, Петров Георгије из Бугарске, Петровић Боривоје из Петровца, Петровић Наталија из Горњег Милановца, Планић Милан из Кнића, Поповић Радиша из Лознице, Пуцаревић Бранислав из Уба, Радић Душан из Аранђеловца, Радовановић Тихомир из Смедерева, Раић Станоје из Петровца, Ракић Боривоје из Опленца, Ранђеловић Станислав из Раче, Ристић Даринка из Братунца, Ристић Милорад из Гроцке, Росић Милован из Качарена, Савић Светозар из Петровца, Станић Драгољуб из Гроцке, Станкић Божић из Пожаревца, Стевановић Мићко из Лончаника, Стевић Драгутин, Стојадиновић Стојић из Жагубице, Стојановић Јован из Жагубице, Стокић Бурица из Смедерева, Теслић Душан из Госпића, Тодоровић Милован из Крагујевца, Трајковић Градимир из Кнића, Видаковић Иван из Уба, Видић Митар из Пожеге, Вујановић Миодраг из Аранђеловца, Живановић Миодраг из Лознице, Живановић Светомир из Ваљева, Живовић Лазар из Горњег Милановца.

У првој половини јануара ситуација се у долини ријеке Дрине за Нијемце још више компликовала. Повлачењем преко Црне Горе и Санцака 181. и 297. пешадијска дивизија морале су сачекати и 104. ловачку, 41. и 42. пешадијску дивизију на линији Сарајево—Вишеград. Са Нијемцима је Дрину прешао и Српски добровољачки корпус јачине око 2.000 четника састава три дивизије, који се прикључио четницима под командом Драже Михаиловића.

Двадесет друга немачка дивизија и борбена група „Клоц“, у чијем се саставу налазила 963. тврђавска бри-

гада ојачана са три батаљона 523. пука из састава 297. пјешадијске дивизије, јачине око 13.000 војника, отпочеле су пробој из рејона Власеница, долином Дрињаче према Зворнику.

Док је 17. дивизија водила борбе око Брчког, а 28. дивизија на комуникацији Козлук—Бијељина и Бијељина—Брезово Поље, јединице 38. дивизије су водиле жестоке борбе против четника јужно од Тузле.

У таквој ситуацији штаб 2. југословенске армије је донио одлуку да снагама 3. и 14. корпуса спријечи даље продор 22. њемачке дивизије и 963. тврђавске бригаде долином Дрињаче, преко Зворника у правцу Бијељине, и присили их на повлачење према југу, и даље долином ријеке Босне, а са 17. и 28. дивизијом да ликвидира упориште у Бијељини, које је служило као оперативни прихватни пункт, и на тај начин ослободи што више снага за дејства против Власеничке групације.

На Власеничком правцу очекивана је и 181. њемачка дивизија, која је већ била пристигла у рејон Вишеграда и Горажда.¹²

4. ПОНОВНИ НАПАД НА БИЈЕЉИНУ

Штаб 17. дивизије је издао 25. јануара борбену заповијест за поновни напад на Бијељину, у којој су прецизирани задаци јединицама.

Петнаеста мајевичка бригада напада непријатеља у Бијељини са једном колоном у правцу Пашине баште, са десним обухватом од канала Дашница, а другом колоном преко Суљина Хана, заузима Главицу, а потом жељезничку станицу и продире у центар града.

Друга крајишка посједа просторију Средњи Драгаљевац—Обрадово брдо, пресијеца комуникацију Брчко—Брезово Поље—Бијељина и спријечава продор непријатељу од Брчког према Бијељини.

Шеста пролетерска бригада у дивизијској резерви, у готовости за увођење у борбу.

Артиљеријска бригада неутралише непријатеља у рејонима: Паттшна башта, Главице, Доња Махала и Би-

¹² Зборник 1У/32, док. бр. 108.

јељина. По ликвидирању непријатеља на спољњем појасу одбране топовски дивизион подржаће пјешадију у наступању према центру града.

28. дивизија напада непријатеља дуж комуникације Јања—Бијељина.¹³

Артиљеријска припрема трајаће 30 минута, а напад почиње у 7 часова 27. јануара.

Припреме су извршене на вријеме и напад је отпочео у 07.00 часова. Послије двочасовне борбе повукла су се три батаљона 15. мајевичке услијед јаког отпора непријатеља. Напад је обновљен у 10.00 часова, али без успјеха. У борбу је уведен и 1. батаљон 6. пролетерске бригаде. Батаљони су постигли извјесне успјехе и мјестимично пробали одбрану непријатеља, али су послије трочасовне борбе били присиљени на повлачење. Истовремено, непријатељ је извршио противнапад на правцу Суљин хан, ради одбацивања Мајевичке бригаде са комуникације Бијељина—Брезово Поље. Ради тога је на овом правцу уведен у борбу и 2. батаљон 6. пролетерске бригаде, са задатком да заштити лијеви бок 15. мајевичке.

Око 19.00 часова напад је обновљен. У борбу је уведен и 4. батаљон 6. пролетерске на лијевом крилу 1. батаљона. Батаљон Мајевичке бригаде, који се налазио у резерви, уведен је у борбу, али је одмах одбачен на полазне положаје. Ни обновљени напад 15. бригаде и два батаљона 6. бригаде у 22.00 часа није успио. Такође није успио ни напад 28. дивизије, ради чега су се све јединице повукле на полазне положаје.

Само у борбама тога дана 6. пролетерска је имала 31 погинулог и 90 рањених, а 15. мајевичка 65 погинулих, 125 рањених и 15 несталих бораца.

Да би се ослободио притиска на Бијељину непријатељ је, око 10.00 часова тога дана, напао на положаје 2. крајишке бригаде код Брезова Поља, одбацио је са комуникације и овладао Обрадовим брдом. Противнападом је 2. крајишка повратила Обрадово брдо, уз губитке од 18 погинулих и 32 рањена борца, док је непријатељ имао 45 погинулих и 80 рањених војника.

¹³ 28. дивизија била је потчињена штабу 17. дивизије.

И поред великих губитака, по наређењу штаба дивизије, напад је обновљен у 03.00 часа 28. јануара. Шеста пролетерска је напала непријатеља дуж пута Сухо, Поље—Бијељина, а 15. мајевичка дуж пута Брчко—Бијељина. У првом јуришу 6. бригада је заузела Агине Пучиле, Пашине баште и Циганлук, а 15. бригада Суљић хан и Главнице, и обје су упале међу прве блокове кућа на ивици града. Развила се борба прса у прса. Непријатељ је борбени поредак јединица 17. дивизије обасипао јаком ватром из тенкова, самоходних оруђа, флакова, артиљеријским картечом и из аутоматског оружја. У 05.00 часова 6. пролетерска и 15. мајевичка биле су присиљене да се повуку на полазне положаје. Ни јединице 28. дивизије, које су нападале на десном крилу 6. бригаде, нису успјеле потиснути непријатеља са линије спољне одбране Агине Пучиле—Патковача—Голо брдо.

Око 06.00 часова 28. јануара на командно мјесто 6. пролетерске бригаде, у рејону Обријеж, дошао је начелник штаба 2. армије генерал-мајор Љубо Вучковић. Пошто је упознат са ситуацијом, наредио је команданту 6. пролетерске да се напад обнови. На упозорење да се у граду налазе јаке снаге непријатеља у добро утврђеним рејонима и објектима, и да се, на свим улицама које воде у центар града налазе крстила и јежеви од бодљикаве жице, те да су јединице претрпјеле велике губитке, одговорио је: „Бијељина у току дана мора пасти". При томе је показао и депешу примљену од стране Генералштаба и упозорио да је ситуација на сремском фронту врло тешка. Напад је поновљен око 10.00 часова. Био је сунчан дан, снијег гек што је обијелио, а терен чист и равничаст, тако да је преглед на фронту био врло добар, па је непријатељ могао пратити покрет сваког борца 17. дивизије. Пролази у жичаним препрекама и минским пољима на ивици града, били су направљени још у првом нападу. У борбу је уведен и 1. батаљон, који је после неуспјеха претходног дана био повучен у резерву. Нападао је дуж пута село Хасе—Бијељина. Напад је тога дана врло успјешно подржавала авијација ЈА. С обзиром на упозорење од стране начелника штаба армије и значај задатка, са 1.

батаљоном кренуо је и командант бригаде. И овога пута батаљони су у првом налету упали у прве блокове кућа, а 1. баталлон је продро до центра града. Међутим, послјије вишечасовне борбе, снажним противнападом од стране непријатеља, обје бригаде су биле присиљене да се уз велике губитке повуку на полазне положаје, под најтежим условима. Ни јединице 28. дивизије нису успјеле потиснути непријатеља са спољне одбране града.

Само у овом нападу 6. пролетерска је имала 58 мртвих и 114 рањених бораца. У јуришу је погинуо и замјеник команданта 4. баталона Милан Петровић. Нарочито велике губитке претрпио је 1. батаљон.

Ни обновљени напад Шесте и Мајевичке, 29. јануара, није успио, јер су јединице биле већ изморене, а наишле су на још јачи отпор непријатеља из утврђених рејона.

У таквој ситуацији, а схватајући значај задатака и повезаност са ситуацијом на сремском фронту, начелник штаба армије и командант 17. дивизије одлучили су да се јединице прегрупишу и да се главни удар на непријатељево упориште у Бијељини нанесе са сјевера, из рејона Батковић и Мала Обарска, а помоћни са југа. Тридесетог јануара било је кратко затишје на фронту. Јединице су се колико-толико средиле и људство нахранило. Сви тешки рањеници пренесени су у армијску болницу у Тузли. Одржани су састанци са шгабовима батаљона и командама чета, са намјером да се нађе неко боље рјешење у борби са непријатељем који се бранио у центру града. Карактеристично је да је, без обзира на велике жртве, расположење целокупног састава бригаде било на завидној висини. Код свих старјешина и бораца владало је увјерење да Бијељина мора пасти. Посебну вјеру у побједу уносило је расположење младих бораца, који су се истицали храброшћу.

Ноћу 30/31. јануара извршена је прегрупација јединица 17. дивизије. Шеста пролетерска се прикупила на просторију Мала Обарска—Каравласи—Крњуша. Друга крајишка на просторији села Велика Обарска, а 15. мајевичка је умјесто 2. крајишке посјела комуникацију Брезово Поље—Бијељина и добила задатак да

спријечи евентуалиу интервенцију непријатеља са правца Брезово Поље према Бијељини. Артиљеријска бригада је остала на истим ватреним положајима и са истим задацима, медицински батаљон дивизије у селу Сухо Поље, а оперативни дио штаба 17. дивизије у М. Обарској.

У 20.00 часова 31. јануара отпочео је општи и једновремени напад 6. пролетерске и 2. крајишке на непријатељско упориште у Бијељини. Два батаљона 6. бригаде нападала су правцем Каравласи—Бијељина, један на правцу Дворови—Бијељина, а 4. батаљон се налазио у резерви у рејону Барица. Десно од 6. нападала је 2. крајишка, дуж пута Црњелово—Бијељина и Суљин Хан—Бијељина. У исто вријеме нападале су и јединице 28. дивизије са југа.

Напад 6. пролетерске и 2. крајишке био је добро координиран. Иако је било мало времена, извршене су солидне припреме за напад. Формиране су групе за прављење пролаза у жичаним препрекама и јуришне групе за напад на бункере и поједине утврђене објекте. Пред све јединице постављени су јасни и прецизни задаци. Одлучено је да батаљони, сваки на свом правцу, што прије продиру у центар града, а да поједине ватрене тачке и мања упоришта на спољном појасу одбране блокирају slabим снагама. Ради тога су одређене батаљонске и четне резерве.

Као и раније, у оба напада, батаљони су продрли до центра града и заузели поједине блокове кућа, на оба правца. Непријатељ је у центру града пружао и овога пута врло жилав отпор. Убитачном ватром из аутоматског оружја, тенкова, флакова и артиљеријским картечом обасипао је борбени поредак јединица 17. дивизије и упорно бранио сваку кућу. Са истом упорношћу бранио је и поједине отпорне тачке на спољном појасу одбране. Нарочито жилав отпор пружао је из рејона силоса, градског парка и жељезничке станице. Ради успјешнијег напада и координације између јединица, поједини чланови штабова батаљона и штаба бригаде налазили су се у борбеном поретку чета. Сви покушаји да се ова упоришта савладају остали су без успјеха. Непријатељ је и овога пута био присиљен да

напусти један број возила, запрежних кола и другу ратну технику, коју после шесточасовне борбе јединице дивизије нису биле у могућности да извуку. Пред саму зору непријатељ је извршио противнапад и јединице обје бригаде биле су присиљене да се повуку на полазне положаје. Нису успјеле ни јединице 28. дивизије.

У току петодневних даноноћних борби, врло јаке зиме и нередовне исхране борци су били крајње исцрпљени.

Напад је обновљен ноћу 1 /2. фебруара, али без успјеха.

Конечно је пала одлука да се привремено одустане од напада на непријатељево упориште у Бијељини. По наређењу штаба 17. дивизије, 6. пролетерска бригада се пребацила преко пута Брезово Поље—Бијељина и размјестила на просторији Забрђе—Обријеж—Угљевик, 2. крајишка у рејон Сухо Поље—Пилица, а 15. мајевичка у рејон села Забрђе.

И овога пута, после више узастопних напада и продора у центар града, јединице бригаде (као и друге јединице) нису успјеле да овладају важним тачкама у граду и да их одрже. Непријатељ се веома добро утврдио, грчевито бранио сваки положај и противнападима враћао изгубљене објекте. Показало се још једном да нису били довољни само храброст, пожртвовање и одлучност бораца и старјешина да се заузме добро утврђени град, брањен јаким елитним снагама Немаца.

Од избијања на Дрину половином децембра 1944. до почетка фебруара 1945. године бројно стање бригаде смањило се за преко 600 бораца. Поред губитака које је бригада претрпела, велики број бораца упућен је за поуну навоформираних јединица 17. дивизије, Друге армије, Корпуса народне одбране и Генералштаба Југословенске армије.

Првог фебруара 1945. Шеста пролетерска бригада је имала 2.372 борца и руководиоца, од којих 98 официра, 67 подофицира и 2.207 бораца. Само у борбама око Бијељине у периоду од 28. јануара до 3. фебруара

1945. бригада је имала 112 погинулих и 329 рањених,¹⁴ међу којима и велики број руководилаца. Погинули су: Живановић Душан, Будников Иван и Пекић Миласав, командири чета; Станић Крсто, замјеник командира чете, Петар Јовановић замјеник комесара чете и Петровић Лепосава, четна болничарка, Алексић Миодраг из Кнића, Антонијевић Бранислав из Жагубице, Бабић Бранислав из Титовог Ужица, Бартуловић Димитрије из Неготина, Богдановић Благоје из Крагујевца, Богдановић Борђе из Кнића, Богдановић Радомир из Алексинца, Босић Живорад из Кнића, Божић Милун из Кнића, Бранковић Милан из Смедеревске Паланке, Нурчић ЈБубомир из Крагујевца, Челик Абид из Чајничка, Давидовић Милорад из Маћарске, Давидовић Селимир из Ваљева, Дишић Бранислав из Смедерева, Драгановић Драган из Великог Орашја, Драговић Миодраг из Аранђеловца, Бокић Владан из Кнића, Борђевић Божидар из Петровца, Борђевић Будимир из Крагујевца, Борђевић Предраг из Бањана, Борђевић Бранко из Јасеничког, Борђевић Петар из Ваљева, Букић Владимир из Ражња, Бурђевић Петар из Уба, Бурић Драгољуб из Лознице, Бурић Радомир из Братунца, Гајић Боривоје из Лазаревца, Гајић Данило из Лопара, Глигорић Бранислав из Ваљева, Глишовић Радован из Чачка, Голубовић Илија из Жагубице, Грковић Драгомир из Горњег Милановца, Груић Илија из Жагубице, Илић Живадин из Кнића, Ивановић Радосав из Лознице, Јанковић Живорад из Јабуја, Иљенкоревић Петар из Жагубице, Ињац Илија из Ливна, Ивковић Ненад из Гроцке, Јакшић Симо из Жагубице, Јанковић Михаило из Гроцке, Јанковић Радивоје из Лазаревца, Јефтић Драган из Острожнице, Јефтић Драгољуб из Жагубице, Јеремић Радован из Смедерева, Јеремић Милија из Смедерева, Јевтић Обрен из Братунца, Јевтић Радисав из Жагубице, Јоргонић Јанко из Жагубице, Јовановић Милорад из Гроцке, Јовановић Радомир из Гроцке, Јовановић Радосав из Смедерева, Јовановић Драган из среза посавског, Јовановић Милорад из Фоче, Јовичић Миодраг из Сопота, Карић Радомир из Раче, Карић Божидар из

¹⁴ Архив VII, к. 990, рег. бр. 15—2/4 и к. 990, док. 14—4.

Крагујевца, Катанић Љубомир из Крагујевца, Корач Васо из Вировитице, Костић Милан из Жагубице, Ковачевић Радисав из Уба, Ковачевић Васо из Ратара, Кртолица Борђе из Гацког, Лалић Илија из Жагубице, Лазаревић Милић из Гроцке, Лекић Бранислав из Гроцке, Лонтош Бошко из Сарајева, Лукић Божидар из Крагујевца, Лукић Бранислав из Гроцке, Лукјановић Станимир из Гроцке, Луковић Милан из Обреновца, Луковић Милорад из Кнића, Луковић Радомир из Кнића, Луишић Милан из Жагубице, Лупшић Милан из Крепољина, Љубисављевић Периша из Петровца, Маџаревић Арсен из Ваљева, Максковић Груица из Кнића, Мајсторовић Михаило из Уба, Малетић Миодраг из Лознице, Манојловић Илија из Крагујевца, Марковић Љубиша из Кнића, Марковић Љубиша из Љуљака, Марковић Милорад из Жагубице, Марковић Миодраг из Раче, Марковић Момир из Косјерића, Марковић Живадин из Раче, Марковић Живорад из Ваљева, Марковић Драгољуб из Бистрице, Мартић Павле из Кнића, Матић Миломир из Ваљева, Маторчевић Петар из Гроцке, Мићковић Радосав из Раче, Михаиловић Александар из Гроцке, Михаиловић Радмило из Аранђеловца, Михајловић Милисав из Смедеревске Паланке, Мијаиловић Предраг из Гроцке, Милановић Чедомир из Раче, Милановић Немања из Горњег Милановца, Милетић Мирослав из Смедерева, Милић Милорад из Лазаревца, Миливојевић Радомир из Косјерића, Милојевић Милисав из Сопота, Милојковић Драгиша из Лепеначког, Милашевић Живорад из Смедерева, Миловановић Чедомир из Раче, Милутиновић Милорад из Кнића, Миљковић Радиша из Кнића, Минић Триво из Оцака, Мишевић Милош из Кнића, Митровић Милета из Кнића, Ненадић Станислав из Раче, Николић Никола из Земуна, Николић Никола из Жагубице, Николић Видоје из Баточине, Њачић Љубомир из Поморевца, Њамшуловић Љубомир из Жагубице, Обрадовић Милан из Петровца, Панић Иван из Уба, Пантић Љубиша из Гроцке, Пауновић Сретен из Бањана, Пауњорић Петар из Жагубице, Павловић Петар из Крагујевца, Павловић Петар из Жагубице, Павловић Радиша из Кнића, Павловић Живорад из Гроцке, Пауновић Сретен из Бањана,

Петковић Божидар из Крагујевца, Петковић Светомир из Жагубице, Петровић Душаи из Баточине, Петровић Јован из Гроцке, Петровић Љубомир из Гроцке, Петровић Синиша из Крагујевца, Петровић Витомир из Гроцке, Петровић Живадин из Баточине, Проковић Радоје из Крагујевца, Пујкиловић Паун из Жагубице, Пујкиловић Петар из Жагубице (умро Ш/45. Шабац), Радић Владимир из Гроцке, Радоњић Љубодрог из Кнића, Раковић Паун из Ваљева, Ранковић Живота из Крагујевца, Раповић Радоје из Кнића, Секић Бранислав из Гроцке, Секулић Марко из Крагујевца, Секулић Радоња из Кнића, Сикирић Илија из Жагубице, Симић Радисав из Ваљева, Сиванић Милан из Жагубице, Скорић Аксентије из Лознице, Сличковић Радисав из Лепеничког, Спасојевић Живорад из Подгорског, Станић Милан из Пожаревца, Станић Живојин из Крагујевца, Станисављевић Радомир из Смедерева, Стојановић Радисав из Крагујевца, Стојановић Станиша из Петровца, Тимотијевић Живадин из Петровца, Варјачић Драган из Крагујевца, Варјачић Борђе из Крагујевца, Васић Боровоје из среза посавског, Васиљевић Радомир из среза Јасеничког, Васиљевић Живота из Крагујевца, Вељовић Миодраг из Кнића, Веселиновић Борђе из Љига, Вићентић Гвозден из Ваљева, Витошевић Миодраг из Кнића, Врањанин Милош из среза посавског, Вукашиновић Слободан из Горњег Милановца, Вуковић Гвозден из Ваљева, Вулетић Благоје из Кнића, Зарић Божидар из среза лепеничког, Зечевић Градимир из Кнића, Зечевић Миливоје из Кнића, Живановић Александар из Смедерева, Живановић Милисав из Крагујевца, Жикић Миодраг из Кнића, Живковић Живорад из Гроцке.

Рањени су: капетани Целестин Матулић и Милан Минић, команданти 1. и 3. батаљона; поручници Трпимир Драшковић, замјеник команданта батаљона, Суљо Чаушевић, политички комесар 1. батаљона и Крсто Буха, командир чете; командири чета: заставник Томо Милуровић и водник Славко Милетић, поручници: Мехмед Кобић, Павле Сеферин, Божидар Дамјановић, Ахмић Сафер и Сергије Стојановић, политички комесари чета; старији водник Јован Савић, замјеник ко-

мандира чете, и заставник Стево Шурбатовић, помоћник политичког комесара чете. Поред наведених из строја су избачена 42 командира вода, политичка делегата и десетара. Изгубљено је 6 пушкомитраљеза и преко 100 пушака.

Петог фебруара 6. пролетерску бригаду је напустио командант бригаде потпуковник Саво Трикић, који је упућен на школовање у СССР. За команданта 6. пролетерске бригаде постављен је капетан Раде Чорак, до тада командант 2. батаљона. За замјеника команданта бригаде одређен је Милан Минић, за команданта 2. батаљона Никола Морача, а Трећег Трпимир Драшковић.

Послије неколико дана за политичког комесара бригаде постављен је Звонко Жардин, до тада политички комесар батаљона у 2. крајишкој, а Мишо Ковачевић је распоређен на дужност у штаб 17. дивизије.

Тих дана је бригаду напустио и замјеник политичког комесара бригаде Милан Обрадовић, који је распоређен на дужност у политички одсек 17. дивизије, а на његово мјесто постављен је Стево Клашња, до тада замјеник политичког комесара 4. батаљона.

5. БОРБЕ У РЕЈОНУ ЗВОРНИКА

Док су 17. и 28. дивизија водиле борбу око Бијелине, 22. њемачка дивизија је, пошто је деблокирала 963. тврђавску бригаду и одбацила јединице 2. армије од Власенице, продужила са нападом, заузела Нову Касабу и Дрињачу, и 3. фебруара се пробила у рејон Зворника. Тада је њемачка 22. дивизија имала три пјешадијска пука, артиљеријски пук, противтенковски и противавионски дивизион, извиђачки, инжињеријски и допунски батаљон, штапске и позадинске дијелове — укупно преко 13.000 људи.¹⁵

У таквој ситуацији командант 2. армије је одлучио да заустави даљи покрет 22. дивизије и 963. тврђавске бригаде према сјеверу, и да је окружи и уни-

¹⁵ Архив VII, к. 6. рег. бр. 1/5; Зборник 1У/32, док. бр. 94 и 435, објашњење под 8; док. 103, 467, објашњење 3.

шти у рејону Зворник—Дрињача. Према зајовијести штаба 2. армије, од 8. фебруара у 12.30 часова, иредвиђено је груписање снага и задаци јединица за извршење овог задатка.

Седамнаеста дивизија, ојачана са 20. романијском и 16. муслиманском бригадом 27. дивизије, у улози груне за расјецање непријатељеве колоне у току ноћи 8/9. фебруара, добила је задатак да пробије одбрану непријатеља на одсјеку између ријека Каменице и Јошанице, пресијече комуникацију Дрињача—Зворник и раздвоји непријатељеве снаге на два дијела, а затим у садејству са 25. и 38. дивизијом ликвидира челну групу непријатеља.

У исто вријеме, полазне положаје за напад посјела је група за фронтални напад — 25. и 38. дивизија, под командом штаба 3. корпуса. Један батаљон 22. српске дивизије пребачен је са десне на лијеву обалу Дрине, јужно од Дрињаче, са задатком да демонстративно напада дуж Дрине према Дрињачи и веже непријатељеве снаге.

Двадесет друга српска дивизија је добила задатак да од 04.00 часа 9. фебруара, са десне обале Дрине, дејствује снажном ватром по комуникацији Дрињача—Зворник и спријечава покрет непријатеља све док траје напад јединица 17. и 27. дивизије.

Шеста пролетерска бригада се у току 6. и 7. фебруара прикупила на просторији: Снагово—Глумине—Кунини, смијенила јединице 38. дивизије, и посјела положаје: Ахметово брдо—Лисина и успоставила контакт са непријатељем. Друга крајишка су прикупила на просторији Крижевци—Гуштери—Перуника, а 15. мајевичка у рејону Цапарде—село Мемиви.

У 20.00 часова 8. фебруара штаб 17. дивизије је издао *борбену* заповијест,¹⁶ према којој се четири бригаде уводе у борбу ради разбијања непријатеља и пресијецања комуникације Дрињача—Зворник, и то:

— 16. муслиманска правцем Каменица—Стрине, и даље према Дрињачи;

¹⁸ Зборник 1У/33, док. бр. 54, стр. 228.

— 20. романијска јужним падинама Џафин Камена према окуци Дрине;

— 6. пролетерска правцем Џафин Камен—Шумани;

— 2. крајишка правцем Добра вода—Шадићи, и даље према Зворнику;

— 15. мајевичка у резерви у селу Мемићи, спремна за увођење у борбу.

У 03.00 часа, 9. фебруара, отпочело је подилажење јединица непријатељевим положајима, у више колона, а у 04.00 часа општи напад.

Трпећи велике губитке, све бригаде, свака на свом правцу, постепено су потискивале непријатеља према путу Дрињача—Зворник, и последије трочасовне борбе овлададе су положајима Велика њива и Ново Село. Непријатељ се грчевито бранио и око 14.00 часова извршио је снажан противнапад на два правца: од Зворника према Ахметовом брду и из рејона Ново Село у правцу Џафин Камена, одбацивши све бригаде на полазне положаје.

У току 10. и 11. фебруара напад је обновљен. Све јединице су потискивале непријатеља према путу Дрињача—Зворник, али су сваки пут биле присиљене да се, уз велике губитке, повуку на полазне положаје. Непријатељ се упорно бранио и, од објекта до објекта, постепено продирао према сјеверу. Крајем 11. фебруара, пошто је зачеље колоне прешло ријеку, порушио је мост на Дрињачи, а главном колоном, потискујући јединице НОВЈ и ширећи мостобран, пробио се од Зворника и предњим дијеловима избио у Козлук. Дијелом снага, у рејону Зворника, прешао је преко Дрине, одбацио једну бригаду 22. српске дивизије и на десној обали Дрине организовао тактички мостобран у рејону Мали Зворник.

У току тродневних борби око Зворника, према дневнику мајора Бемеа, дивизија је имада 71 погинулог и 327 рањених, од којих 5 официра.¹⁷

¹⁷ Архив VII, к. 6, рег. бр. 1/15.

Губици 6. пролетерске и 2. крајишке били су 95 погинулих и 231 рањени борац. Од тога је 6. пролетерска имала 22 погинула и 76 рањених бораца.

Да би олакшали положај 22. дивизије, и да би јој омогућили лакше пробијање према сјеверу, Нијемци су покренули 734. пук 104. ловачке дивизије преко Брчког за Бијељину, са намјером да је деблокирају, а протурили су вијест о припремама за напад на Тузлу са правца Добоја и Брчког. Ради тога је штаб 2. армије формирао борбену групу састава 15. мајевичка бригада, 17. бригада 28. дивизије и Мајевички партизански одред и оријентисао је на просторију Пукиш—Челић—Лопаре, са задатком да затвори правац Брчко—Тузла.

Истовремено су, са истом намјером Нијемци из Добоја, 9. фебруара, покренули 724. пук исте дивизије и предњим дијеловима избили у Грачаницу. Увиђајући опасност за Тузлу, у којој су се налазили армијска болница, штаб армије, позадинске и приштапске јединице, штаб друге армије је одлучио да на нравцу Тузла—Добој предузме офанзивна дејства, а на правцу Зворника пређе у активну одбрану.

У вријеме кад је за јединице 22. њемачке дивизије у рејону Зворника ситуација била критична, наређено је, 11. фебруара, да се 17. дивизија прикутш дуж друма Зворник—Тузла, на просторији Цапарде—Калесија, и крене према Тузли.

Чим су се јединице прикупиле, 6. пролетерска бригада је извршила покрет и, последице кратког застанка у рејону Цапарде, до краја 13. фебруара, избила на просторију Симин Хан — предграђе Тузле. Друга крајишка се прикупила на просторију Крека—Хусино—Церик, а артиљеријска бригада, без противтенковског дивизиона, у Симин Хану.

До 17. фебруара јединице бригаде су се налазиле у Симин Хану, у предграђу Тузле. Штаб бригаде и штабови батаљона искористили су и ово вријеме за анализу претходних борби, а јединице су се сређивале и одмарале. Сви тешки рањеници предати су у Армијску болницу у Тузли. Јединице су се снабдјеле одјећом и храном.

У току 15. фебруара 23. и 25. дивизија одбациле су непријатеља од Грачанице према Добоју и на тај начин отклониле опасност за Тузлу.

Непријатељ је, међутим, постигао циљ, пошто се у знатној мјери ослободио притиска, његова 22. дивизија се постепено пробијала према Бијељини.

Да би што боље обезбиједио лијеви бок јединица 1. југословенске армије на сремском фронту и спријечавао извлачење њемачких снага долином Босне и Дрине према сјеверу, штаб 2. армије је одлучио да тежиште борбених дејстава пренесе на рејон Добоја, Брчког и Бијељине. Планом прегрупације јединице су појеле елиједеће положаје:

— 28. дивизија према Брчком, са задатком да дејствује на комуникацију Брчко—Бијељина;

— 25. српска дивизија у рејону Срнице—Шпионица, са задатком да дејствује према Градачцу и Посавини;

— 45. српска дивизија према Добоју;

— 17. дивизија добила је задатак да са 6. пролетерском и 2. крајишком избије у рејон Јање и дејствује на комуникацији Козлук—Јања—Бијељина, а са 15. мајевичком бригадом у рејон Лопаре са задатком да затвори правац Брчко—Тузла;

— 23. српска дивизија повучена је у армијску резерву, у рејон сјеверозападно од Тузле,¹⁸ док је 3. корпус оријентисан према Сарајеву.

6. ПОНОВО У ДОЊЕМ ТОКУ ДРИНЕ

Док је 17. дивизија хитала према Бијељини, 22. њемачка дивизија и 963. тврђавска бригада челом колоне избиле су у рејон Шепак, а зачељем у Зворник. Налазиле су се под ударом 2. пролетерске, 22. српске и 27. и 38. дивизије 3. корпуса, и практично биле опкољене. Њихов положај је био врло тежак, не само због неповољне оперативно-тактичке ситуације и великих губитака које су претрпјеле у претходним борба-

¹⁸ Зборник 1У/33, док. бр. 98.

ма већ и ради тога што су остале са малим количинама горива и муниције. Због тога је командант 34. њемачког армијског корпуса из рејона Бијељине и Јање упутио у правцу Шепка 34. пук 104. ловачке дивизије, који је 17/18. фебруара избио у рејон Брањево. Послије краткотрајне борбе одбацио је јединице 2. пролетерске дивизије са комуникације, спојио се са 22. дивизијом, снабдјео је горивом и муницијом и повукао у Бијељину.

У покрету према Дрини 6. пролетерска бригада је ноћу 16/17. фебруара избила у рејон села Ораховац—Планина и сукобила се са непријатељем.

Бригада је нападала из рејона Спасојевица преко села Глумине у правцу Суљина Хана. Лијево од Шесте нападала је 2. крајишка, а десно јединице 22. српске дивизије. Овога пута је изостала артиљеријска подршка. Непријатељ је пружао жилав отпор, али је енергичним дејством јединица НОВЈ био присиљен да напусти поједине отпорне тачке и да се повлачи према ријечи Дрини. Послије извјесног времена средио се и противнападом одбацио јединице НОВЈ на полазне положаје.

Поновни напад је почео у 14.00 часоба 18. фебруара, уз подршку чете пратећих орућа и продужио се слиједећег дана. Деветнаестог фебруара 6. пролетерска и 2. крајишка су, у садејству са 2. пролетерском, до краја дана одбациле непријатеља према Козлуку, на лијево обалу ријеке Сапне.

По избијању на комуникацију и у долину Дрине, 6. пролетерска је добила задатак да напада непријатеља и гони га дуж пута Зворник—Козлук. Лијево од ње преко Јанковине и Градине, у правцу Козлука, нападала је 2. крајишка. Ниједан покушај 6. пролетерске и 2. крајишке да у току 20., 21. и 22. фебруара потисну непријатеља на сјевер није успио. Упорно се бранио 16. пук 22. њемачке дивизије, са намјером да обезбиједи вријеме главнини дивизије да организује одбрану дуж комуникације Јања—Бијељина. Двадесет трећег фебруара примијећен је покрет јачих снага непријатеља из рејона Брањева према Јањи и Бијељини. Дуж комуникације је непријатељ оставио само за-

штитне дијелове. Јединице су одмах кренуле у напад и гониле непријатељеве заштитне дијелове према Брањеvu.

У исто вријеме 2. пролетерска је овладала дијелом комуникације у дужини од 5 км, сјеверно од Брањева и опколила један њемачки батаљон и нанијела му велике губитке.

Други и 4. батаљон, уз подршку једне батерије противтенковског дивизиона, продужили су гоњење непријатеља дуж пута и лијевог обалом Дрине, а 2. крајишка преко Градине и Високе Главе у правцу Козлука. Како је непријатељ у рејону Козлука пружио јак отпор, гоњење је привремено било обустављено.

У борбу је уведен и 3. батаљон 6. пролетерске и један батаљон 2. крајишке, који су се налазили у резерви. Истовременим нападом обје бригаде непријатељ је збачен са положаја и присиљен на повлачење. Шеста бригада је заузела Козлук, продужила гоњење и у току ноћи заузела села Рачевић и Горњи Шепак, а до краја дана, 26. фебруара, овладала Брањевом и селом Галавичица.

У исто вријеме је 2. крајишка бригада, пошто је сломила отпор непријатеља, продужила гоњење и избила у рејон Доња Пилица — на комуникацију села Главичица—Трнава.

Тога дана се 22. њемачка дивизија, последије пуних 50 дана борбе, уз велике губитке пробила у Бијељину и спојила са борбеном групом „Скендербег“. Борбе са 22. њемачком дивизијом и 963. бригадом на комуникацији Дрињача—Зворник—Бијељина спадају међу најтеже које је водила бригада. Непријатељ је био даноноћно под ударом, упорно се бранио, трпио велике губитке и постепено се пробијао на сјевер.

Њемачке јединице су биле на крајњој граници исцрпљености, што се видјело по заробљеницима који су јадно изгледали: поцјепани, прљави, гладни, али са беспријекорно чистим оружјем.

У кратким предасима борци су се слободно кретали на положајима и посматрали њемачке војнике.

Нијемци су отварали ватру само кад су били непосредно нападнути, што значи да су штедјели муни-

цију која је понестајала. У каквом се положају налазила 22. њемачка дивизија најбоље се види из књиге „Историја 22. пешадијске дивизије“, коју је написао њен командант. У њој се, поред осталог, каже да је дивизија, по преласку Дрине код Вишеграда, добила задатак да се прикупи на просторији Соколац—Власеница и после краћег одмора крене за Зворник, ради одбране одсјека од Дрињаче до Саве, сарађујући са четницима са Мајевице. Писац каже да је то био најтежи задатак дивизије од њеног постанка. Прикупљање дивизије вршило се под непрестаном борбом, по снијегу и температури од -30°C . Зворник је био окружен и пукови су се морали пробијати до њега уз даноноћне борбе, без везе са позадином. Нестало је најприје артиљеријске, а потом пјешадијске муниције, и тек у Бијељини се дивизија снабдјела са потрепштинама за живот и борбу.¹⁹

Пробојем 22. њемачке дивизије у Бијељину окончане су зимске операције 2. југословенске армије у средњем току ријеке Дрине. Пут Лозница—Зворник—Тузла био је слободан, а тежиште дејства 2. армије пренијето је у доњи ток ријеке Босне.

Почетком марта 1945. распоред 22. њемачке дивизије био је слиједећи: 46. пјешадијски пук у Бијељини, 47. пјешадијски пук у селу Међаши, а 16. пјешадијски пук у Јањи; Артиљеријски пук и остали дијелови дивизије у ширем рејону Бијељине. Дивизија је посјела просторију: ријека Дрина, сјеверно ријека Сава укључно Брчко—Челић—Јања. Задатак јој је био да онемогући снагама НОВ прелазак преко ријеке Дрине у Србију и преко Саве у Семберију, и да обезбиједи и чврсто држи посједнуту просторију.

Бригада је наставила гоњење непријатеља. Покушај да са 3. батаљоном преко Кардашице, а Првим преко села Рухотине, у садејству са 2. крајишком, која је нападала лијево, у току 28. фебруара из покрета пробије непријатељеву одбрану није успио.

Бригада се утврђивала на достигнутим положајима, сређивала и одмарала од 1. до 8. марта. Слабим

¹⁹ „Војно дело“ 2/54, стр. 92.

снагама у току неколико наредних ноћи узнемиравала је непријатеља.

У зору 18. марта око 2.000 Нијемаца и 200 четника напали су на положаје 2. крајишке и 6. пролетерске бригаде, уз снажну подршку артиљерије и тенкова. Једном колоном из рејона Модрана у правцу села Бањица, а другом преко Обрежа и Рухотине у правцу села Брезовица. Циљ непријатеља је био да деснокричним обухватом избије у село Брезовицу, а затим окружи и разбије 2. пролетерску и 2. крајишку бригаду у троуглу Обријеж—Модран—Бјелошевац. Захваљујући небудности штабова и слабом раду обавјештајних органа, непријатељ је изненадио неке јединице, нарочито 2. крајишке, и брзим продором до 11.00 часова овладао линијом: Трнава—Кацевац—Рухотине. Уз садејство са 25. бродском бригадом непријатељ је у току дана разбијен и присиљен на повлачење у Јању и Модран. Послије борбе обје бригаде су заузеле првобитне положаје, утврђивале се и повремено узнемиравале непријатеља, уз далеко већу будност.

За вријеме борбе, поред неколико бораца, погинуо је политички комесар 4. батаљона, Славко Крстић из Шековића, један је од првобораца овог краја. Био је неустрашив борац и врстан руководилац. Погинуо је и Владо Савелић, замјеник комесара 1. батаљона.

Заробљено је неколико Нијемаца и један подофицер, који је, поред осталог, изјавио, да је његова јединица добила задатак да по сваку цијену мора бранити достигнуте положаје још најмање 15 дана.

Дванаестог марта су примијећене мање колоне непријатеља у покрету из Модрана за Бијељину. Закључено је да се непријатељ повлачи и да ће под притиском снага НОВЈ дефинитивно напустити Јању. Ради тога је штаб 17. дивизије наредио 6. пролетерској и 2. крајишкој да у 22.00 часа изврше напад на непријатеља и у току ноћи заузму Јању. Пошто је већ била стигла у састав дивизије, 15. мајевичкој бригади је наређено да напада на непријатеља који се под притиском 6. и 2. крајишке буде повлачио према Бијељини. Међутим, процјена о напуштању Јање од стране непријатеља, која је била базирана на извићању и обавјеш-

тајним подацима, била је погрешна. У току ноћи обје бригаде су водиле жестоке борбе око Јање, али је ни су могли заузети, те су се у зору повукле на полазне положаје.

Док су 6. пролетерска и 2. крајишка водиле борбу на комуникацији Козлук—Јања—Модран, у рејону око путева Зворник—Прибој и Зворник—Мемићи почели су се поново окупљати четници који су угрожавали саобраћај и нападали органе за снабдијевање и јединице које су водиле борбе са Нијемцима из позадине. Друга крајишка бригада је добила задатак да крене на просторију Мемићи—Цапарде—Глумине, растјера четнике и обезбиједи нормалаи саобраћај на комуникацији Зворник—Тузла.

Крајем дана, 15. марта, примијећено је да Нијемци дијелом снага напуштају Јању и повлаче се према Бијељини. Чим су то примјетили 1. и 3. батаљон 6. пролетерске предузели су гоњење дуж пута Јања—Бијељина, а два батаљона 15. мајевичке бригаде на правцу Модран—Пучиле. Међутим, заустављени су снажним отпором Нијемаца на линији: Гутић ада — село Лесковац—Џинда—Мухаџери, гдје су прешли у одбрану и отпочели са утврђивањем. Истовремено, 2. и 4. батаљон 6. бригаде помјерени су у Модран, док су друга два батаљона 15. мајевичке били ангажовани у борби против мањих група четника, које су се појавиле на просторији Загони—Горња Чаћавица.

У борбама око Зворника и у доњем току Дрине иогинули су: Алексић Милорад из Светбзарева, Антонијевић Мирослав из Жагубице, Арнаутовић Слободан из Косјерића, Благојевић Бранко из Раче, Благојевић Дејан из Лазаревца, Богдановић Живорад из Смедерева, Димитријевић Драгомир из Петровца, Димитријевић Милосав из Обреновца, Допућа Станко из Титове Коренице, Довијановић Радован из Смедерева, Драгуљевић Павле из Жагубице, Боковић Божо из Краљева, Господиновић Витомир из Гроцке, Јоковић Данило из Косјерића, Јоргановић Јован из Жагубице, Јовановић Миодраг из Смедерева, Јовић Драгослав из Поповића, Костић Миленко из Тополе, Костић Миодраг из Крагујевца, Крстић Богомир из Смедерева, Лу-

кић Првослав из Гроцке, Марковић Матеја из Крагујевца, Новаковић Момчило из Лазаревца, Пантић Живорад из Гроцке, Павловић Милун из Горњег Милановца, Павловић Момир из Гроцке, Павловић Здравко из Лазаревца, Петровић Богољуб из Крагујевца, Радвановић Милорад из Аранђеловца, Радошевић Владимир из Крагујевца, Ракић Живојин из Великог Орашја, Савић Живорад из Смедерева, Спасић Угрин из Смедерева, Станковић Радмило из Аранђеловца, Станковић Богдан из Ниша, Станковић Станиша из Петровца, Станковић Живојин из Обреновца, Станојевић Веселин из Призрена, Стефановић Драгица из Липовца, Степановић Јово из Власенице, Стојановић Бранислав из Гроцке, Стојановић Милосав из Гроцке, Стојковић Драгић из Кнића, Терзић Живорад из Лазаревца, Тодоровић Димитрије из Светозарева, Васић Љубомир из Обреновца и Живановић Витомир из Тополе.

7. КОНАЧНО ОСЛОБОБЕЊЕ БИЈЕЉИНЕ

Пред почетак последњег напада на Бијељину, главнина 22. њемачке дивизије повукла се у шири рејон Брчког. Одбрану Бијељине преузео је њен 65. пјешадијски пук, ојачан са 3. и 4. дивизионом 22. артиљеријског пука, једном бојном 12. усташко-домобранске дивизије, једним батаљоном Руског заштитног корпуса и два батаљона Мајевичког четничког корпуса.

За одбрану Брезовог Поља ангажовани су инжињеријски батаљон 22. њемачке дивизије, једна бојна 12. усташко-домобранске дивизије и четници.

На просторији села Обријеж—Буковица—Ражљево—Вукосавци—Прибој, налазила се главнина Мајевичког четничког корпуса, која је дејствовала у мањим групама и нападала јединице НОВЈ из позадине.

Шездесет пети пјешадијски пук 22. њемачке дивизије са јединицама ојачања, које су одређене за одбрану Бијељине, организовао је и добро утврдио положаје из времена првог напада на Бијељину.

Непосредну одбрану ужег рејона града организовала је усташка бојна и нешто Нијемаца по групном систему одбране. На путу Суљин Хан—Гдавице налазило се неколико самоходних оруђа, наоружаних противтенковским митраљезима, која су патролирала дуж пута према Брезовом Пољу и обезбјеђивала саобраћај.

Пошто је оцијенио да су сазрели услови за ослобођење Бијељине, штаб 17. дивизије је наредио поновни напад. Шеста пролетерска бригада је 17. маја са три батаљона напала непријатеља на одсеку Гутића ада — село Пучиле. Истовремено је напала и 15. мајевичка бригада дуж пута Сухо Поље—Бијељина. Предузете су све мјере како се не би поновила грешка из претходног напада. Међутим, ни Шеста ни Мајевичка нису успјеле да пробију спољни појас одбране, који су бранили Нијемци. Напад је обновљен у току 18. и 19. марта, али без успјеха. Непријатељ је и овога пута пружао јак отпор. Ради тога су обје бригаде привремено прешле у одбрану на достигнутој линији. На положајима 6. бригаде задржани су само 2. и 4. батаљон, док су 1. и 3. повучени у резерву.

Од 20. марта до 2. априла 6. бригада се налазила на истим положајима. Два батаљона држала је на фронту, а друга два у резерви. За то вријеме непријатељ је неколико пута покушао да одбаци јединице бригаде према Јањи и Модрану, али без успјеха.

Штаб 17. дивизије је наредио да се напад још једном обнови. Тачно у 00.30 часова 27. марта, послје краће артиљеријске припреме, 6. пролетерска је са три батаљона напала непријатеља на дијелу фронта Амајлије—Голо брдо—Патковача, а 15. мајевичка са три батаљона са правца Агине пучеле—Обријеж—Хан Свјетлица. У току ноћи вођене су борбе прса у прса. Поједина упоришта су по неколико пута прелазила из руке у руке, али су сва настојања јединица да овладају спољним појасом одбране била без већих резултата. И овога пута обје бригаде су биле присиљене да се повуку на полазне положаје уз велике губитке.

У току 30. и 31. марта непријатељ је, уз јаку подршку артиљерије и борних кола, нападао на положа-

је 6. бригаде у намјери да је одбаци и продре у Модран, али у томе није успио. Нарочито јак притисак вршио је у исто вријеме на 15. мајевичку бригаду, такође без већих резултата.

Ситуација у рејону Бијељине и упорност 65. њемачког пука овога пута уско су везани за ситуацију и положај главнине 22. њемачке дивизије. Наиме, избегањем јединица 2. армије у доњи ток ријеке Босне, повлачење Нијемаца према сјеверу било је угрожено. Да би обезбиједили овај правац Нијемци су донијели одлуку да снаге 2. армије одбаце што даље од ријеке Босне и Саве. Ради тога је 19. марта 22. њемачка дивизија са 47. пуком и дијелом снага 117. ловачке дивизије, подпомогнута усташама, четницима и зеленим кадром, напала на положаје јединица 2. армије из Брчког, правцем: Брка—Бијела—Срница, а са 16. пуком преко Жабара у правцу Градача. У исто вријеме од Босанског Шамца, према Градачцу, напала је једна пуковска група 117. ловачке дивизије, а борбена група „Гајгер“, са дијеловима 15. усташке дивизије из Добоја, долином Спрече према Грачаници. У борбама 19., 20., 21. и 22. марта непријатељ је одбацио јединице 2. армије из Посавине на падине Мајевице и Требаве и овладао комуникацијама: Брчко—Бијела—Срница; Брчко—Жабари—Градачац—Модрича и Босански Шамац—Градачац—Срнице—Грачаница. У долини Спрече непријатељ је потиснуо 45. дивизију према Озрену и Требави, и овладао Грачаницом. Шеснаести пук 22. дивизије, 28. марта потиснуо је из рејона Брчког јединице 23. дивизије на одсјеку Срнице—Бијела и једну бригаду 28. дивизије преко Маоче и избио на гребен Мајевице.

У периоду од 23. до 27. марта вођене су борбе са циљем да се спријечи даље продирање 22. њемачке дивизије и борбене групе „Гајгер“ у правцу Тузле.²⁰

По наређењу штаба 2. армије у борбу је уведена 2. крајишка бригада, која се налазила у армијској резерви. Она је у садејству са 9. бригадом 23. дивизије

²⁰ Војноисторијски гласник 2—3, 1955, чланак генерала Љубе Вучковића и пуковника Драгића Гајевића: „Друга армија у завршним операцијама“, страна 166 и 167.

одбацила непријатеља са Окресанице. Са два друга батаљона одбацила је непријатеља и посјела положаје Голо брдо—Карахум—јужни дио Сребреника.

Тако се 22. њемачка дивизија, без 65. пјешадијског пука, нашла развучена на правцима Бијела—Сребреник и Шпионица—Сокол. Њено даље наступање било је онемогућено снагама 23., 25. и 45. дивизије и 2. крајишке бригаде, а на правцу Челић снагама 28. дивизије.

Ноћу 31. марта/1. априла јединице 2. армије су прешле у противнапад на свим правцима, потисле непријатеља и до краја дана 1. априла овладале Сребреником, Муслиманском Шпионицом и Корајем. Непријатељ је био присиљен да се на цијелом фронту повлачи према Добоју и Брчком.²¹

У таквој ситуацији штаб 2. армије је одлучио да јединице наставе офанзивна дејства и што прије овладају Посавином и Семберијом. Штаб 17. дивизије је добио задатак да са 6. пролетерском и 15. мајевичком бригадом што прије ликвидира непријатељево упориште у Бијељини, а да 2. крајишку и даље задржи у армијској резерви у рејону Сребреника. Почетак општег напада предвиђен је за 22.00 часа 2. априла.

Према заповијести штаба 6. пролетерске бригаде,²² 3. батаљон је добио задатак да нападне непријатеља у Амајлијама, а затим у Петровом Пољу. По ликвидацији непријатеља у овим упориштима требало је да наступа преко Дворова у правцу Мађаша, а 1. батаљон да напада дуж пута Јања—Бијељина, ликвидира непријатеља у Патковачи и продре у центар града. Четврти батаљон је имао задатак да напада непријатеља правцем Пучиле—Финцов Салаш, и да у садејству са 1. батаљоном продире у центар града, а по ликвидацији непријатеља у Бијељини да наступа у правцу Доње Црњелово.

²¹ Војноисторијски институт — Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—45, стр. 439.

²² Архив VII, к. 990, док. бр. 13—3.

: м

Други батаљон је задржан у бригадној резерви у рејону села Чеперовине у готовости за увођење у борбу на споју између 1. и 4. батаљона.

Чета пратећих оруђа добила је задатак да подржава напад 1. и 4. батаљона

У исто вријеме 15. мајевичка бригада је напала непријатеља правцем Обријеж—Пашине баште—центар града.

Напад је отпочео у предвиђено вријеме. Међутим, непријатељ је у први сумрак извукао главнину снага из Бијељине према Брезовом Пољу, а на положајима је оставио само један батаљон 12. усташко-домобранске дивизије и мајевичке четнике, који су пружали врло слаб отпор. Под притиском снага НОВЈ и оне су се постепено повлачили за главнином 65. њемачког пука. Тако је, тачно у 24.00 часа 2. априла 6. пролетерска бригада без већег отпора ушла у Бијељину, док је 15. мајевичка у то вријеме водила борбу са непријатељевим дијеловима који су се налазили на положајима Обријеж—Суљин Хан, и штитили повлачење 65. пјешадијског пука.

По ослобођењу Бијељине 6. пролетерска бригада је продужила са гоњењем усташа и четника који су одступали према Горњем Црњелову, и у току 3. априла прикупила се на просторији Обарска—Драгаљевац, с тим што је један батаљон задржала у Бијељини.

Јединице 65. пјешадијског пука 22. њемачке дивизије повукле су се преко Брезовог Поља на брчански мостобран. Дан касније 65. пук је пребачен преко Саве.

Петнаеста мајевичка бригада је продужила гоњење заштитних дијелова непријатеља према Брезовом Пољу. У рејону Доње Буковице сукобила се са јачом групом четника, које је разбила и продужила покрет. У току 3. априла напала је непријатеља у Брезовом Пољу, али га није успјела разбити, па се задржала на просторији Попово Поље—Доња Буковица.

У току марта и за коначно ослобођење Бијељине, непријатељ је имао 149 погинулих и преко 250 рањених војника.

Бригада је имала 65 погиинулих, 204 рањена и 1 не-сталог борца.

Погинули су: Ачимовић Станмир из Жагубице, Богдановић Богољуб из Крагујевца, Дамјановић Михаило из Смедерева, Димитријевић Васиљко из Радовиша, Ејубовић Абдулах из Брчког, Филиповић Родољуб из Орашца, Гачић Милан из Гроцке, Гавриловић Чедомир из Кнића, Голић Милан из Гроцке, Илић Драгољуб из Кнића, Илић Живадин из Пожаревца, Јешић Драгић из Крагујевца, Јевтић Љубомир из Гроцке, Јевтић Никола из Жагубице, Јосић Боровоје из Смедерева, Јовановић Бранислав из Смедерева, Јовичић Драгослав из Сопота, Јовић Александар из Жагубице, Карамарковић Милан из Лазаревца, Костић Миодраг из Крагујевца, Крстић Миодраг из Смедерева, Курић Миладин из Петровца, Луковић Милорад из Кнића, Мајсторовић Јован из Тузле, Маринковић Жарко из Гроцке Мартић Миливоје из Кнића, Мартић Милутин из Кнића, Матејић Живорад из Раче, Миладиновић Милета из Пожаревца, Милорадовић Миладин из Кнића, Милошевић Живан из Жагубице, Милутиновић Милија из Жагубице, Митровић Радојица из среза качарског, Николић Драгић из Крагујевца, Новановић Радисав из Крагујевца, Обрадовић Ратомир из Раче, Памињарић Петар из Пожаревца, Пауновић Милић из Кнића, Павловић Радоје из Гроцке, Петровић Драгољуб из Ваљева, Петровић Драгомир из Смедерева, Пљакић Јестротије из Крагујевца, Поповић Боровоје из Смедерева, Пријовић Миљан из Пљеваља, Прокић Живојин из Крагујевца, Раца Саво из Приједора, Радосављевић Живота из Смедерева, Радовановић Боро из Жагубице, Раић Станоје из Петровца, Ранковић Милија из Тополе, Рапавић Милосав из Кнића, Сертић Радосав из среза јасеничког, Селенић Владан из Кнића, Симовић Богољуб из Крагујевца, Ситарница Павле из Уба, Спасић Живорад из Смедерева, Стојшић Јован из Земуна, Тошовић Богољуб из Крагујевца, Тошовић Драгослав из Краљева, Војакић Рајко из Смедеревске Паланке, Вучинић Милица из Врбовског, Вулетић Радован из Кнића, Живковић Живорад из Баточине.

Првог априла бројно стање бригаде било је 1.746 бораца и руковођилаца. Од тога: 84 официра, 192 подофицира и 1.530 бораца.²³

8. ОСЛОБОБЕЊЕ БРЧКОГ

Послије краћег предаха бригада је продужила покрет и гоњење непријатеља у правцу Брчког.

Ноћу 3/4. априла избила је на просторију Вршани—Буру.М'—Горње Црњелово, а 4/5. априла посјела је положаје испред Брезовог Поља. Ојачана противтенковским дивизионом бригада је извршила напад на непријатеља и заузела положаје на спољној ивици Брезовог Поља.

Слиједеће ноћи 6. бригаду су смијениле јединице 4. бригаде 5. крајишке дивизије. Бригада је пребачена на главни правац, на комуникацију Челић—Брчко, и стављена на тежиште напада са задатком да се сасрећеним нападом на уском фронту пробије ка центру града и избије на мост на Сави, како би спријечшга његово рушење.

Из покрета је напала непријатеља у упоришту села Поточари. Борба је трајала цијели дан, а непријатељ је добио појачање из Брчког и упорно се бранио.

Послије артиљеријске припреме и непосредне подршке противтенковског и артиљеријског дивизиона бригада је око 20.00 часова ликвидирала упориште у Поточарима и посјела положаје на сјеверној ивици села са обје стране пута.

У овој борби рањен је Сретко Трикић, командант 4. батаљона. Умјесто њега постављен је Трпимир Драшковић, до тада замјеник команданта батаљона.

Лијево од Шесте нападала је 15. мајевичка бригада, преко села Бодериште, и протјерала је непријатеља према Брчком.

Обје бригаде продужиле су наступање 7. априла, сломили отпор непријатеља на спољном појасу одбра-

²³ У првом тромесечју 1945. године унапријеђен је велики број бораца, који су се истицали у борбама, у чин подофицира.

ие око Брчког, у току дана заузеле: 6. бригада Грчицу, а 15. мајевичка Диздарушу и Брод, и нађерале непријатеља да се повуче у град.

У исто вријеме, на десном крилу 6. бригаде, јединице 5. крајишке дивизије овладале су непријатељевим упориштем у Брезовом Пољу, продужиле дуж друма Брезово Поље—Брчко и гонећи непријатеља избиле у висину Грчице, испред творнице шпиритуса.

На крајњем лијевом крилу Оперативне групе, 2. пролетерска дивизија, у исто вријеме, овладала је селима Брка, Уловићи, Улице и Горице и пресјекла комуникацију Брчко—Орашје. Тако је спољни појас одбране непријатеља око Брчког био савладан.

Бригада је на главном правцу добро напредовала. Непријатељ је тукао њен борбени поредак артиљеријом из Славоније и наносио јој губитке, чак и посадама артиљерије за непосредно гађање, а нека орућа су оштећена.

Дијелови бригаде су се пробили до центра града, па је непријатељева одбрана почела да попушта. Нјемци су главне снаге концентрисали око моста, а прилазе граду су браниле усташке и домобранске јединице.

На командном мјесту бригаде налазили су се најодговорније старјешине и стручни руководиоци, од команданта армије наниже. Напад је изведен синхронизовано, уз добро садејство, подршку и командовање. Уз то су били добро одабрани правац главног удара и груписање јединица. Напад је био добро обезбијећен, нарочито артиљеријом за непосредно гађање.

Непријатељ је процијенио да не може издржати притисак надмоћнијих снага, па је већ у току ноћи 6/7. априла главнину својих снага пребацио из Брчког преко Саве, а за непосредну одбрану ангажовао је 47. њемачки пук 22. дивизије и усташе. У току борби, у граду су се почели предавати непријатељеви војници, нарочито из „Зеленог кадра“, и неки су одмах ступили у бригаду и наставили да се боре у њеним редовима.

Непријатељ је сабијен у рејон око моста.

Крајем дана, 7. априла, јединице 17. и 5. крајишке дивизије сломиле су отпор 47. њемачког пука и ослободиле Брчко. Главнина 47. њемачког пука успјела је да се пребаци преко брањеног прелаза на лијеvu обалу Саве, без већих губитака. Непријатељ је знатно оштетио мост на Сави.

У борбама за Брчко јединице 17. дивизије су наниле непријатељу слиједеће губитке: погинуло је 176, рањено 287 и заробљено 230 војника. Заплијењено је: 272 пушке, 11 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез, 12 аутомата, 1 топ 76 мм, 1 минобацач, 15 пиштоља, веће количине пушчане, минобацачке и артиљеријске муниције и друге ратне опреме. Губици дивизије били су: 15 погинулих и 63 рањена борца.²⁴

За вријеме чишћења терена 8. и 9. априла 6. и 15. бригада су заробиле 47 четника и заплијениле 58 пушака, 2 пушкомитраљеза и нешто муниције.

У борбама за ослобођење Брчког погинули су Илија Марковић и Антон Павловић командири чета, Јован Дамјановић и Алојз Брус командири чете и Павле Дубовски замјеник комесара чете. Поред њих, погинули су: Бабић Предраг из Крагујевца, Богуновић Петар из Обреновца, Божић Станко из Рогатице, Давидовић Миливоје из Лазаревца, Делић Бураћ из Модрича, Десивојевић Мирко из Кнића, Димитријевић Милован из Горњег Милановца, Дмитровић Радојица из Горњег Милановца, Боковић Радомир из Кнића, Букнић Боривоје из Љига, Грчић Љубисав из Гроцке, Груић Милисав из Смедерева, Илић Љубинко из Лазаревца, Илић Живорад из Гроцке, Ивановић Живадин из Крагујевца, Јеремић Живорад из Цроцке, Јеремић Милован из Кнића, Ковачевић Симо из Фоче, Крнић Живадин из Крагујевца, Лазаревић Александар, из Крагујевца, Лазаревић Миодраг из Гроцке, Лазаревић Живорад из Гроцке, Малетковић Милисав из Горњег Милановца, Марковић Властимир срез Млавски, Марковић Милош из Крагујевца, Марковић Војислав из Лазаревца, Мартић Љубисав из Смедерева, Мартиновић Драгиша из Петровца, Мартино-

²⁴ Глиго Мандић: 17. источнобосанска дивизије, стр. 330. и Архив VII, к. 272/А; и М. Морача: „Прва армија у завршним операцијама”. Војноисторијски гласник 2—3/1957.

вић Саво из Смедерева, Матовић Миливоје из Крагујевца, Милановић Радивоје из Осечана, Милорадовић Љубиша из Кнића, Милошевић Миливоје из Кнића, Миловановић Гојко из Осечана, Мирковић Богосав из Краљева, Нешић Дарко из Смедерева, Њевдић Срећко из Опленца, Павловић Борислав из Владимировца, Павловић Милан из Смедерева, Павловић Живорад из Гроцке, Перишић Радисав из Горњег Милановца, Петковић Светомир из Жагубице, Поповић Живорад из Гроцке, Пушковић Борђе из Смедерева, Радовић Војислав из Крагујевца, Ранковић Жарко из Крагујевца, Рашић Душан из Светозарева, Станисављевић Момир из Светозарева, Станојевић Добросав из Жагубице, Стевановић Милош из Ваљева, Стевановић Влада из Крагујевца, Стојанчевић Петар из Бос. Шамца, Стојановић Драгиша из Петровца, Стојановић Станоје из Жагубице, Стојковић Јово из Земуна, Сопић Живко из Ражња, Сувајац Живко из Добоја, Шамановић Радомир из Крагујевца, Шапић Живко из Ражња, Тирнанић Саво из Великог Орашја, Тодоровић Милорад из Кнића, Вељковић Вукосав из Петровца, Видојевић Драгутин из Бојника, Видојевић Живојин из Горњег Милановца, Војовић Слободан из Кнића.

У оцјени догађаја и борбених дејстава бригаде, пред завршне операције, треба истаћи слиједеће:

— Шеста пролетерска бригада је постепено прерастала од партизанске у савремену и добро наоружану борбену јединицу, која се оспособљавала да изводи све видове борбених дејстава.

Дошло је до масовног прилива нових бораца у бригаду. Само од октобра 1944. до почетка јануара 1945. у бригаду је ступило преко 2.300 бораца, претежно из Шумадије, затим Подунавља и Поморавља. Већина ових бораца није служила кадровски рок и није имала никаквог војног знања. Ради тога је, послје извјесног искуства и великих губитака, почетком јануара 1945. формиран наставни батаљон, кроз који је прошао највећи број ових бораца и стекао извјесна теоретска војностручна знања.

Бригада је заробила веће количине разноврсног наоружања, а примљено је и наоружање од совјетске

армије, тако да је пренаоружана и попуњема минобацачима, противтенковским пушкама, митраљезима, пушкомитраљезима, аутоматима и снајперским пушкама. Примљен је био и инжињеријски материјал и средства везе. У свим већим борбама бригаду је подржавала артиљеријска бригада 17. дивизије, а за посљедња четири мјесеца, бригади је готово стално био потчињен противтенковски дивизион дивизије.

Умјесто партизанског начина дејства и претежно ноћних борби, услјед новонастале војно-политичке ситуације, прешло се на даноноћне и дневне фронталне борбе, уз далеко већу употребу технике.

Међутим, све ово није било у потребној мјери праћено одговарајућим кадровским промјенама. Курсеви при штабу дивизије и бригаде нису могли дати довољно стручног знања старјешинском кадру да у тако сложеним условима са успјехом рјешава компликоване борбене задатке.

— У првом тромјесечју 1945. бригада је водила најтеже борбе на просторији Бијељина—Брчко—Зворник. Јединице њемачке групе армија „Е“, са којима је бригада водила борбу, повлачиле су се по етапама, по ешелонима и у скоковима, од објекта до објекта, са положаја на положај, и фанатизовано се бориле. Без обзира што су на општем плану биле у дефанзиви, Нијемци су у свим борбама офанзивно дејствовали. То је био једини начин да се са што мање жртава извуку из тешкоћа у које су били запали. Располагали су са савременом ратном техником: моторизованим, котомеханизованим и оклопним јединицама, артиљеријом, инжињеријским и јединицама везе и специјално обученим јединицама.

Важније раскрснице путева, објекте и тактичке положаје, претварали су у чворове одбране, са бункерима и системом ватре, са по неколико линија ровова повезаних саобраћајницама, испред којих су била минска поља и жичане препреке.

Градове и већа насељена мјеста упорно су бранили. Поједине објекте и блокове кућа претварали су у утврђења, а све важније улице затварали су са више врста препрека.

Међупросторе су КонтрОлисали слабијим снагама у комбинадији са запречавањем. Прије него би се повукли са неког положаја или објекта, изводили би противнапад и на тај начин стварали повољније услове за повлачење.

У јединицама 17. и других дивизија које су се бориле на сремском фронту веома мало је рађено на стручном усавршавању обавјештајне службе. Обавјештајни и извиђачки органи попуњавани су одабраним борцима и кадровима. И поред савјесног рада и залагања, они често нису били у могућности да прикупе ни најосновније податке о непријатељу. Ситуација се врло брзо мијењала на фронту, а праћење промјена и брзо реаговање без савремених средстава везе није било могуће. Обавјештајни и командни органи нису познавали организацију и формацију њемачких јединица, а податке до којих су долазили нису знали аналитички обрађивати и доносити цјелисходне оцјене о снази и намјерама непријатеља. У цјелини, процјене о непријатељу често нису биле тачне, а подаци о њему стизали су често са закашњењем. Било је примјера када су подаци примани благовремено, али су подвргавани непотребној провјери, или се у њих није вјеровало. Често је непријатељ и подцјењиван, што је, такође, имало тешке последице. Изразити примјер се десио послвије првог неуспјелог напада на Бијељину. У штаб бригаде је дошао обавјештајни позадински орган из Бијељине, који је донио подробне податке о непријатељу. Међутим, и поред упозорења од стране штаба бригаде да се ради о јаким снагама непријатеља у граду из штаба дивизије је наређено да се напад обнови без темељитије припреме. Услиједио је неуспјех, уз велике губитке.

— Командовање јединицама од вода до бригаде, у овом периоду, захтијевало је од цјелокупног старјешинског кадра високу политичку свијест, крајње напрезање, максималну одговорност и дисциплину, али и далеко већу стручну спрему. Задаци који су стајали пред сваком командом, а које је наметнуо фронтални рат, били су такве природе да су се тешко могли рјешавати без великих жртава.

Већина старјешинског кадра није имала војно-стручно и теоретско знање. Практично искуство са којим су старјешине располагале није било довољно за командовање у савременим условима рата. С обзиром на брзи развој и нарастање армије, борци су брзо прерастали у водне, четне и батаљонске руководиоце. Већину четног и готово сав водни кадар чинили су нови и млади борци. Они су се истицали изванредном храброшћу и дисциплином, међутим, то у савременим условима ратовања није било довољно. Од поласка за Србију до првог напада на Бијељину бригада се упето-стручила. Чете су бројале од 150 до 200 бораца, са по три, односно четири вода. То ново стање је постепено мијењало и природу односа и опхоћења међу командама и у јединицама командовање се мало удаљило од борбеног поретка.

Старјешински кадар бригаде и, посебно, стари борци, били су далеко способнији да бомбашким одјељењима и журишним групама савладавају непријатеља у појединим утврђењима, умјесто да то раде артиљеријом и инжињеријским средствима. Недостатак средстава за рушење објеката у систему одбране непријатеља, као и за одбрану већ заузетих, био је основни проблем, који у то вријеме командни кадар није могао боље рјешавати.

Поједине старјешине су често командовале из стрељачког строја, губећи преглед над цијелом јединицом, и нису могле пратити ситуацију, а не ријетко били су изненађене акцијом непријатеља.

У погледу командовања јединицама родова војске који су били у почетном развоју, командни кадар батаљона и штаба бригаде тек је стицао почетна искуства. Било је тешкоћа при избору циљева и издавању прецизнијих задатака јединицама, нарочито за дејства артиљерије, посебно у току ноћи.

Старјешине нису практиковале груписање и концентрацију артиљеријске ватре, него је артиљерија често била распарчавана, што је, у недостатку муниције, још више слабило њену снагу.

Исто тако, старјешине нису на вријеме откривале намјере непријатеља. За вријеме гоњења, јединице су

често губиле контакт са непријатељем, који је успјевао да извуче главнину снага испод њиховог удара без већих губитака. Гоњење је било споро, а непријатељ је уз то често био моторизован.

— Инжињеријске јединице су биле тек у формирању. Људство распоређено у ове јединице није било довољно обучено у руковању инжињеријским средствима, а посебно минскоексплозивним. Мали број старјешина инжињеријских јединица, с обзиром на услове, није био у стању да за кратко вријеме обучи људство својих јединица, а, најчешће, ни сам није био обучен. Проблем је представљао и недостатак шанчаног алата за утврђивање. Поред тога, старјешински кадар, па и онај који је прошао кроз свих седам непријатељевих офанзива, није био навикнут на укопавање у току партизанског начина ратовања. Због тога је утврђивање већ достигнутих или унапријед одређених положаја било споро и непотпуно. У избору ватрених положаја и одабирању заклона један број старјешина и већина бораца нису имали довољно искуства, као ни о систему ватре.

— Ријетко је која бригада Југословенске армије, у краћем времену и на ужем простору, била више у покрету и мијењала положаје, водила борбу са више непријатељевих формација и претрпјела веће губитке, од 6. пролетерске у првом тромесечју 1945., у рејону Бијељина—Брчко—Зворник. Само у борбама од 16. децембра 1944. до 8. априла 1945. у овом рејону бригада је имала 520 погинулих и 916 рањених и контузованих. Од тога само у борбама за Бијељину 335 погинулих и 723 рањених бораца.

Заузимањем Бијељине требало је олакшати положај наших снага на сремском фронту. Оперативни захтјев је био категоричан. Генералштаб Југословенске армије је тражио да се по сваку цијену заузме Бијељина. Међутим, тешко је оправдати у име било каквих циљева тако велике жртве, као што је тешко оправдати упорност штаба дивизије, и начег.ника штаба Друге армије у захтјевима за даноноћним непрекидним нападима на Бијељину без озбиљних припрема. Бригада још није била кадровски оспособљена за такав начин деј-

ства, а није била оиремљена ни одговарајућом техником, што се губило из вида.

Циљ се могао остварити нападима на непријатеља у покрету, гдје је био најосјетљивији и гдје су му се наносили највећи губици, умјесто што су исцрпљиване снаге на утврђеним рејонима и објектима у граду. С обзиром на однос снага и бројну технику којом је располагао непријатељ, било је очигледно да јединице 2. армије нису могле заузети и одржати било који објекат када су Нијемци били одлучни да га по сваку цијену бране.